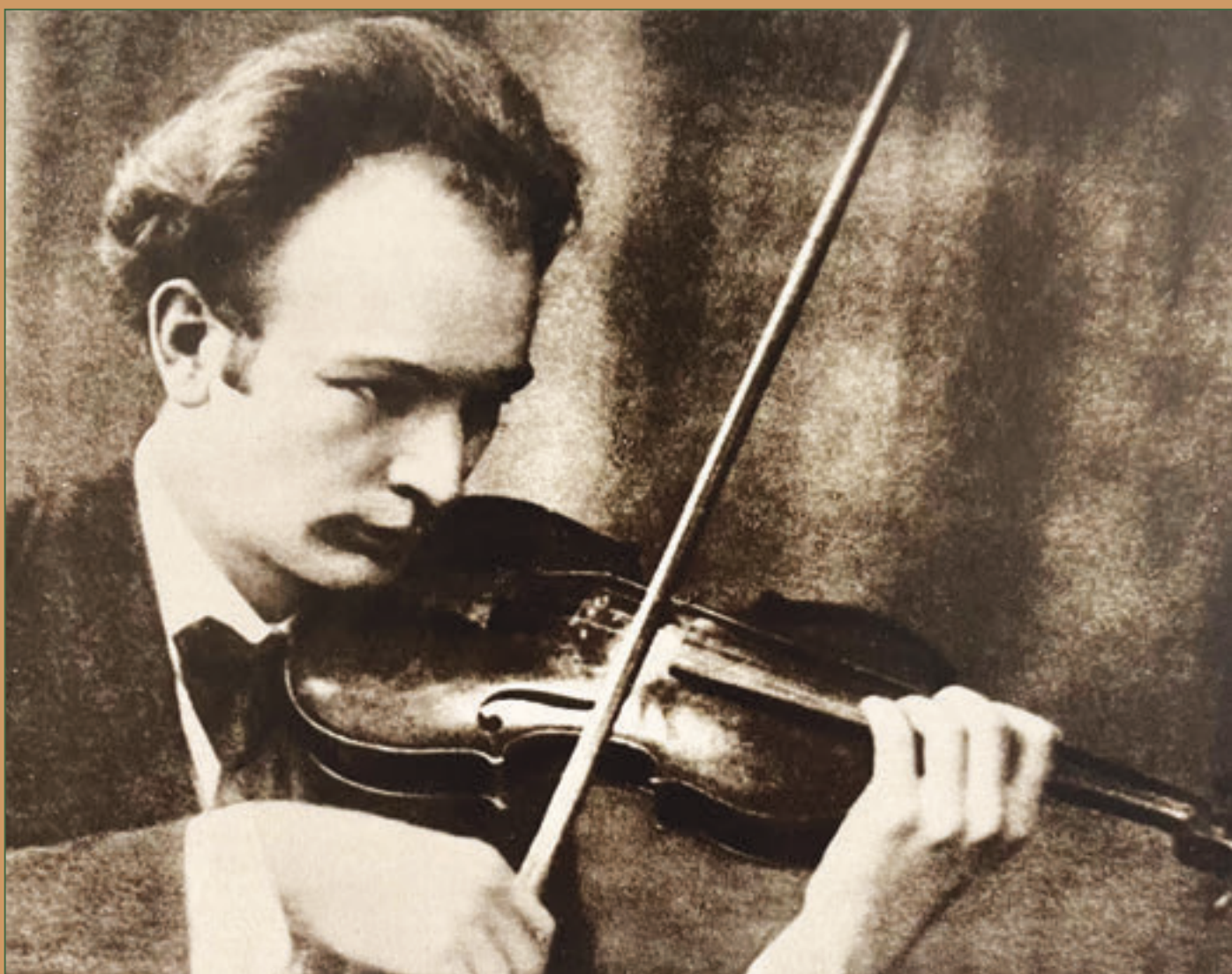

Listy

Ročník 31
Cena 30 Kč / 1,20 €

10
2024

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

• Igor Otčenáš – Náš Američan • Peter Cabadaj – 130 rokov od narodenia Karola Plicku (Majster deviatich remesiel a Slovensko) • Petr Kuneš – Městská hromadná doprava je chloubou Prahy • Peter Kozma – Molekulárna elektronika • Igor Otčenáš – Slovenská a česká knižnica • Vladimír Dubeň – Poklady Jordánskeho kráľovstva • Iva Poláková – O tom, čo sme dokázali • Eva Zajíčková – Dobré slovo nielen deťom • Anna Sláviková – Slovenský folklór v exotike • Príloha Študentské listy – Klára Vokálová – Príbeh Liselotte Židové •

Výber zo slovenských programov na október a november 2024

Programy DOMUS SM v ČR, z.s., SI a Bona Fide

Dňom 2. septembra bola vyhlásená Pražská medzinárodná konferencia študentov stredných škôl a žiakov II. stupňa základných škôl na tému Premeny tradícií národnostných menšín v ČR a SR. K 35. výročiu 17. novembra. Konferencia sa uskutoční v Prahe v DNM v dňoch 21. – 23. novembra. Účastníci konferencie zašlú svoje písomné práce a prezentácie na adresu DOMUS SM v ČR do 10. novembra. Semináre sa uskutočnia v septembri a októbri na školách prihlásených na konferenciu. Školské kolá prebehnú na školách do 10. novembra.

15. októbra 14.00 hod.

Gymnázium Bruntál

Seminár k tradíciám národnostných menšín v Sliezske v súčasnosti

Pripravili PhDr. Helena Nosková, CSc., PhDr. Ľubica Mezerová a Mgr. Antonín Zgažar. Uskutoční sa vďaka finančnej podpore MŠMT.

16. októbra 18.00 hod.

Slovenský inštitút v Prahe, Hybernská 1

Prezentácia publikácie o Mariánovi Vargovi a koncert Vladislava Šarišského

Beseda s autorskou dvojicou novej knihy o Mariánovi Vargovi spojená s hudobným vystúpením a interpretáciou skladieb z diela Mariána Vargu.

17. októbra 17.00 hod.

DNM, Praha 2, Vocelova 602/3

Podvečer k 40. výročiu udelenia Nobelovej ceny za literatúru Jaroslavu Seifertovi

Pripravila a prednáša Mgr. Marie Vávrová, moderuje PhDr. Helena Nosková, CSc. Podvečer sa uskutoční vďaka podpore MK ČR a Magistrátu hl. m. Prahy.

19. – 24. októbra

22. októbra 17.00 hod.

Villa Pellé, Pelléova 10, Praha 6

Festival českej a slovenskej tvorby pre deti. Viď plagát na strane 20.

Kultúrno-spoločenské popoludnie: Milan Rastislav Štefánik. Premietanie filmu Cesta do nemožna a diskusia s tvorcami vo Ville Pellé pri príležitosti 105. výročia úmrtia M. R. Štefánika.

30. októbra 14.00 hod.

Gymnázium Žilina, Varšavská cesta

Školské kolo k výberu študentov na Pražskú medzinárodnú konferenciu s témou Premeny tradícií národnostných menšín v ČR a SR. K 35. výročiu 17. novembra.

Pripravili PhDr. Alica Virdzeková a PhDr. Helena Nosková, CSc. Uskutoční sa vďaka finančnej podpore MŠMT.

8. novembra 17.00 hod.

Zámek Hošťalkovy u Krnova

Pohraničie Sliezska po II. svetovej vojne. Osídľovanie a premeny kultúrnej krajiny s dôrazom na slovenské migrácie

Prednáška s prezentáciou a besedou. Prednáša PhDr. Helena Nosková, CSc., moderuje PhDr. Ľubica Mezerová. Pripravil DOMUS SM v ČR vďaka finančnej podpore MK ČR v ČR a spolek Renesance.

Uvedené programy pripravené DOMUS SM v ČR sa uskutočnia vďaka finančnej podpore MK ČR, Magistrátu hl. m. Prahy a MŠMT v ČR, ktorú udelili projektom DOMUS SM v ČR.

Úřad vlády České republiky

DOMUS
SLOVENSKÝ INŠTITÚT V ČESKÉ REPUBLICE

PRAHA
PRAHA
PRAHA
PRAHA

MINISTERSTVO
KULTURY

MŠMT
MINISTERSTVO ŠKOLSTVA
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

ÚŘAD
PRE SLOVÁKOV
ŽIJÚCICH
V ZAHRANIČÍ

FILM

KULTÚRNO-SPOLOČENSKÉ POPOLUDNIE: MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK

Premietanie filmu *Cesta do nemožna* a diskusia s tvorcami vo Ville Pellé pri príležitosti 105. výročia úmrtia M. R. Štefánika.

22. 10. 2024 o 17:00 | Villa Pellé, Pelléova 10, Praha 6

Snáďe vás pozývame na medzinárodné kultúrno-spoločenské popoludnie pre seminar vo Ville Pellé, v spolupráci s Veľvyslanstvom Slovenska v Českej republike a Slovenským inštitútom v Prahe, pri príležitosti 105. výročia úmrtia milana Rastislava Štefánika. Súčasťou programu bude premietanie hraného filmu o živote M. R. Štefánika *Cesta do nemožna* v režii Nory Džizak.

V máji sa nám osudné rokov od tragického smrti jednej z najvýznamnejších osobností slovenských dejín, štátnika, diplomata, politiká, letača, brigádneho generála, astronóma, vedca a vynálezcu Milana Rastislava Štefánika.

Film *Cesta do nemožna* nezvyčajným spôsobom rozvíja kľúčové udalosti zo života tohto významného Slováka a prebúja ich do imaginatívnej a zábernej roviny.

Prvý slovenský celovečerný trilový film režisera Nory Džizak odhaľuje neopísané dobrodružstvá práč drom, emócií a humoru, ako ich zažil a možno zažil sám M. R. Štefánik na ceste za vznikom Československej republiky.

Milan Rastislav Štefánik bol nový Slováč, ktorý podnikol cestu okolo sveta, viac ráz zdolal Mont Blanc, presil vzdušnou lavičkou počas prvej svetovej vojny, bol intelektuálom a národným hrdinom, no tiež milovníkom žien a bonvivanom. To všetko napriek tomu, že pochádzal zo skromných pomerov a potýkal sa s pedoforným zločinom.

Práč vyše sto rokmi jeho sny všetci považovali za utópiu, ale on sa nechal vyprovokovať do neznáma a realizovať svoju túžbu po oslobodení vlastného národa napriek všetkým prekážkam. Štefánik sa stal predstaviteľom pri leteckom letectve vo roku 20 rokov, no jeho cestu život v mnohých smeroch pripomína dobrodružný román. Film pripožuje jeho neverteľnú životnú cestu, ktorá by mohla byť predobrazom moderného Indiana Jonesa.

DEŇ ČESKO-SLOVENSKEJ KULTÚRY V MĚLNÍKU

Vyvrcholenie Mesiacu česko-slovenskej kultúrnej vzájomnosti v českom meste Mělník pod záštitou J. E. Ingrid Brockovej, veľvyslankyne Slovenskej republiky v Českej republike.

30. 10. 2024 | Masarykův kulturní dům Mělník, U Sadu 323, Mělník

Súčasťou záverom Mesiacu česko-slovenskej kultúrnej vzájomnosti bude **Deň česko-slovenskej kultúry**, v rámci ktorého v meste Mělník prebehne vernisáž dvoch výstav senovských, vzájomných slovenských existenciám. Otvorením toho bude uvedená inštalácia v česko-slovenskej produkcií, zo ktorej prebehne diskusia.

Legenda: žena Josef Kronec

Pri príležitosti 105. výročia narodenia herca Josefa Kronera pripravili v roku 2024 Divadelný ústav a Slovenské národné divadlo remizáciu a režijnú výstavu *Legenda: žena Josef Kronec*. Pôvodnú výstavu pripravil v roku 2019 Divadelný ústav v spolupráci so Slovenským národným divadlom a Slovenským filmovým ústavom. Režijnú výstavu pri tejto príležitosti realizovali SND.

Josef Kronec (20. 3. 1924 – 12. 3. 1996) patril k najvýznamnejším talentom slovenského herectva. Rodák zo Stročova sa k profesionálnemu divadlu dostal vďaka pozitívnym ohľadom na svoju skúsenosť (hranie v divadelnej štúdiu). Jeho herectvá magickosť sa divák odobru pripravujúci vďaka reprimám desiatok filmov a televíznych i rozhlasových inscenácií.

Kronecovým herckým odberom boli najmä drobní hrdinovia a bežní ľudia. Či už to boli roľníci, obratníci alebo tragikomickí, vždy im o presnejšie bolo ľuboznámu typom, prapriek tak blízkym divákovi a hľadisku, pred obrazovkou alebo rozhlasovým prijímačom. Len málokto herec v histórii slovenského divadla dokázal to, čo Josef Kronec – divákovi soľne rozpoznal, ale aj opomne rozpoznať. V tom bolo magickosť jeho herectva i ľudské osobnosti.

Autor výstavy: Karol Mělník, grafická realizácia: Katarína Štefániková (SND)

Výstavu otvorí herečka Zuzana Kronecová.

Slovo redaktora

Vznik Československa 1918

Československo vzniklo po rozpade Rakúsko-Uhorska v roku 1918 ako štát Čechov a Slovákov na základe iluzórnej ideológie čechoslovakizmu. Tento štát znamenal pre oba národy záchranu pred národným nebytím. Napriek odlišnostiam a problémom budúceho spolužitia, ktoré boli zložitejšie, ako jeho zakladatelia predpokladali, obom národom nový štát vstúpil národné sebavedomie, vrátil im vlastnú národnú kultúru a zasadil ich v 20. storočí do stredo-európskeho priestoru.

Ilustrácia: Dominika Sládková Paštéková

Československo malo svoje nedostatky, ako tomu pri novovzniknutých štátoch s nejdoliatym obyvateľstvom býva. Poznamenala ho doba vzniku, roky medzi dvoma svetovými vojnami, ktoré priali národnému uvedomovaniu malých národov i nacionalizmu, demokracii, ale aj totalitarizmu. Československo poznamenala teória čechoslovakizmu, ako aj ďalšie ideológie XX. storočia. Išlo o štát patriaci do dynamickej strednej Európy XX. storočia a ako taký mal už v začiatkoch svojej existencie odolávať mnohým územným a ideologickým tlakom.

Napriek krátkosti svojho trvania dokázal mnohé, aj keď sa nevyvaroval politických omylov a ani nenachádzal nové, dobe zodpovedajúce riešenie vzťahu Čechov a Slovákov. Nedokázal nájsť obojstranne prijateľné štátoprávne usporiadanie. Napriek tomu bol štátom oboch národov: Čechov a Slovákov, ku ktorému sa Slováci prihlásili Martinskou deklaráciou.

V roku 1918 bol vznik Československa ako centralistického štátu odôvodniteľný dobovými okolnosťami, z ktorých najzávažnejšia bola medzinárodná situácia daná politikou veľmocí, ktoré nepriali vzniku viacnárodných štátov. Táto politika vyústila do všeobecného trendu centralizmu.

Česi iluzórnu ideológiu čechoslovakizmu prijali a aj v budúcnosti by si priali silné Československo, v ktorom by dominovali, zatiaľ čo Slováci vo väčšine teóriu čechoslovakizmu neprijali. Nechceli byť súčasťou jednotného československého národa v mnohonárodnostnom Československu.

A tak sa po rokoch Československo rozdelilo na dva samostatné susedné štáty.

Helena Nosková, október 2024

OBSAH

Náš Američan	2
<i>Igor Otčenáš</i>	
130 rokov od narodenia Karola Plicku (Majster deviatich remesiel a Slovensko)	4
<i>Peter Cabadaj</i>	
Městská hromadná doprava je chloubou Prahy	7
<i>Petr Kuneš</i>	
Molekulárna elektronika.....	8
<i>Peter Kozma</i>	
Slovenská a česká knižnica	10
<i>Igor Otčenáš</i>	
Poklady Jordánskeho kráľovstva	12
<i>Vladimír Dubeň</i>	
O tom, čo sme dokázali	14
<i>Iva Poláková</i>	
Dobré slovo nielen deťom	16
<i>Eva Zajíčková</i>	
Slovenský folklór v exotike	18
<i>Anna Sláviková</i>	
Príloha Študentské listy – Příběh Liselotte Židové	21
<i>Klára Vokálová</i>	

Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac

Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou
• Sídlo redakcie: Voceľova 602/3, 120 00 Praha 2 • Číslo 10/2024 pripravili: šéfredaktorka PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370, zodpovedný redaktor a grafická úprava Milan Šmíd, tel. 604 545 555, redakcia – Eva Belzová, Ing. Eva Zajíčková, CSc. • Výtvarná spolupráca: Dominika Sládková Paštéková • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc., PhDr. Radovan Čaplovič, Toňa Revajová • E-mail: noskova@usd.cas.cz, listy@franklin.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR a ÚSZZ SR • DTP: Studio Franklin • Tlač: Tiskárna Triangl • Do tlače odovzdané 3. 10. 2024 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213-0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč/1,20 € • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a číslo účtu 43-4323110237/0100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS SM v ČR a KSK • Foto na titulnej stránke: Karol Plicka – z archívu Petra Cabadaja

ROZHOVOR LISTOV

NÁŠ AMERIČAN

David P. Frankel (1955) je čistokrvný Newyorčan. Presnejšie Brooklyňčan.

Nedá sa povedať, že by vo svojich študentských rokoch netušil o existencii štátu zvaného Československo, ale nejako zvlášť sa o túto krajinu nezaujímal.

A to aj napriek tomu, že jeho prastarý otec prišiel do Ameriky ešte v časoch Rakúsko-Uhorska zo slovenskej dediny Dlhá nad Kysucou. V novembri 1989 sa však v Davidovom živote a v jeho vzťahu k domovine prarodičov všetko zmenilo.

Pod sochou Jánošíka v Terchovej

Čo ste vlastne vedeli o pôvode svojej rodiny?

V podstate veľmi málo. Že môj prastarý otec prišiel do Ameriky odkiaľsi z horného Uhorska ešte ako Jozef Frankl. Myslím, že to bolo v roku 1896. Dá sa povedať, že vo všeobecnosti som tušil, kde sa geograficky Dlhá nad Kysucou nachádza, ale nejako zvlášť ma to nezaujímal. Navyše, pokiaľ si pamätám, ak sa u nás hovo-

rilo nejakou inou rečou, tak po maďarsky, ani slovo po slovensky. Dnes mi to pripadá dosť zvláštne, aj keď rozumiem vtedajším historickým súvislostiam. A hoci v New Yorku i na Long Islande, kde som vyrastal, žije relatívne dosť ľudí slovenského pôvodu, s nikým podobným som sa aktívne nestretával. Okrem toho som po maturite v roku 1973 z New Yorku odišiel.

Predpokladám, že dôvodom boli štúdiá...

Máte pravdu, šiel som študovať právo, lebo ma to vždy veľmi zaujímal. Najprv som študoval na Syracuse University históriu a politickú vedu a potom som pokračoval na právnickej fakulte University of Miami v rámci trojročného študijného programu, ktorý som zavŕšil získaním právnického titulu v roku 1980. Počas školy som pracoval ako zástupca šéfredaktora právnického študentského časopisu, čo ma veľmi bavilo.

Právnici sú v Spojených štátoch veľmi vážnou kastou a tí najlepší spomedzi nich zarábajú naozaj slušné peniaze.

To máte pravdu, ale mňa súkromná prax nejako zvlášť nelákala, aj keď som istý čas pôsobil v Miami v jednej súkromnej právnickej firme. Svoje miesto som videl v štátnej správe a hneď po škole som začal pracovať pre Federálnu obchodnú komoru v hlavnom meste Washingtone na úseku konkurencie a potom tri a pol roka na protimonopolnom úrade.

Bola to náročná práca?

Päť rokov som pôsobil ako poradca demokratického komisára komory Andrewa J. Strenia, ktorý má tiež slovenské korene, a už som si myslel, že moja právnická kariéra ma jasný smer a v zásade to bude takto pokračovať celý život.

Ale potom sa v komunistickom svete koncom 80. rokov minulého storočia začali diať veci... Sledovali ste to nejako pozornejšie?

V roku 1989 mi bolo jasné, že komunistický systém končí. Tak mi napadlo, že ak železná opona padne, krajiny spoza nej budú potrebovať odbornú pomoc ako sa znovu postupne postaviť na nohy. Tak som zašiel za svojimi šéfmami a navrhol im, že budem v prípade potreby k dispozícii. Môj návrh im spočiatku pripadal mimo kontextu, ale potom to pochopili. No a stalo sa.

Bola to veľká zmena?

Deväť mesiacov, počas ktorých som pracoval ako poradca Federálneho úradu pre hospodársku súťaž, Protimonopolného úradu SR a českého Úradu pre hospodársku súťaž (v Brne), bolo najzaujímavejších a najvzrušujúcejších deväť mesiacov mojej vyše 35-ročnej pracovnej kariéry.

Až neskôr, keď som pracoval na Ministerstve pre správu a privatizáciu národného majetku SR, dva roky od mája 1993 do mája 1995 boli z odborného hľadiska nie veľmi zaujímavé a úspešné. Tieto dva roky však boli úspešné z osobného hľadiska, pretože som spoznal ženu, s ktorou som teraz už takmer 28 rokov ženatý.

Ako ste sa vlastne ocitli na Slovensku?

Bez toho, že by som nejako zdôrazňoval svoje slovenské prako-rene, som dostal na výber pôsobiť v Československu. Čakal som samozrejme Prahu, ale vyšlo to na Bratislavu. Ale hurá: jediný federálny úrad, ktorý mal mať sídlo v Bratislave, bol Federálny úrad pre hospodársku súťaž. Bingo! No a tak som sa v roku 1991 ocitol na Slovensku. Vôbec by mi v tej chvíli nenapadlo, aký to bude pre mňa osudový krok.

Ak odhliadneme od ponurosti dobovej spoločenskej atmosféry, hospodárskeho zaostávania, poloprázdnych obchodov a rozpadnutých ciest, našli ste na Slovensku niečo, čo vás vnútorne povzbudilo, že vaša práca bude mať zmysel?

Ludí. Bolo úžasné sledovať, ako sa všetko chceli naučiť, ako to funguje vo vyspelých ekonomikách, ako vybudovať korektné konkurenčné prostredie. Nesmierne ma to bavilo, každý deň som sa venoval niečomu inému, raz bankovému sektoru, potom železničiam, potravinárstvu a podobne. Učili sme ich základné princípy, no a ja som sa začal učiť po slovensky.

Keď spomínate ľudí, pamätáte si na niekoho konkrétneho, kto vás v tejto branži zaujal?

Boli traja: ekonóm a neskôr politik a europoslanec Eugen Jurzyca, ktorý je dodnes mojím dobrým priateľom a Andrej Juris, ktorý pôsobil na Slovenskom protimonopolnom úrade. Tretím bol právnik Milan Banáš. Všetci sú dodnes mojimi priateľmi.

Čo bolo v tejto historickej fáze vašej práce najťažšie?

Prekonávanie socialistického myslenia. Ale v obrátenom garde: že ak nás socializmus zväzoval, tak kapitalizmus je možné budovať bez regulácií. To je však nebezpečné. Pravidlá jednoducho musia byť stanovené a musia sa dodržiavať. Navyše pred bránami krajiny už stáli veľké zahraničné investície, Volkswagen, US Steel, Whirlpool, nebolo možné k tomu pristupovať nejako živelné. Ale tak či onak, ten zhruba rok od septembra 1991 do mája 1992 považujem dodnes vari za najlepšie obdobie mojej kariéry. Nepracoval som pre konkrétnu firmu, ale pre konkrétnu krajinu, odkiaľ pochádzali moji predkovia. A ktorá sa z môjho pohľadu z ničoho nič rozpadla.

Vy ste naozaj rozpad Československa neočakávali?

V tej dobe som už bol zase vo Washingtone, takže som politické pozadie vtedajších udalostí v Československu veľmi nesledoval. Ale keď sa to stalo, nepovažoval som to za dobré rozhodnutie. Dnes viem, že som sa mýlil, hoci politicky platí až dodnes, že Mečiarova politika bola vážny problém.

Kedy ste sa znovu vrátili späť, tentoraz už na samostatné Slovensko?

Začiatkom roku 1993 prišiel do Washingtonu vtedajší minister privatizácie Dolgoš a ten ma požiadal o technickú pomoc pri lákaní amerického biznisu na Slovensko. Súhlasil som, hoci šlo o neplatené miesto. Ale keď som v máji dorazil do Bratislavy, krátko nato Dolgoš po konflikte s Mečiarom odišiel z úradu. Napriek tomu som na Slovensku zostal a pracoval som pre štyroch ministrov privatizácie. Navyše som spoznal, ako som už spomínal, svoju manželku Janku, čo bol zásadný dôvod zotrvať na Slovensku.

Doba divokej privatizácie nepatrí práve k najkrajším obdobiam novodobej slovenskej histórie. Ako ste to prežívali vy v bezprostrednom dotyku s ľuďmi, ktorí robili zásadné privatizačné rozhodnutia?

Ak pominem chaos okolo 2. vlny kupónovej privatizácie, v pamäti mi utkvelo najmä obdobie, keď privatizovali Mečiar s Lexom. Mal som kanceláriu bezprostredne pri kancelárii ministra, takže som mal možnosť sledovať zástupy ľudí s tajomnými aktovkami. Čo bolo v tých aktovkách, si môžeme len domýšľať... Dospel som k názoru, že zotrvať ďalej už nemá zmysel a vrátil som sa už aj s manželkou do Washingtonu. Rozhodol som sa pomáhať Slovensku v USA.

Madeleine Albrightová označila Slovensko v tej dobe za čiernu dieru. Na Slovensku to vyvolalo v istých kruhoch veľké pobúrenie...

Hoci to naozaj nebolo lichotivé, vo veľkej miere to bola pravda. Aj preto som sa rozhodol, že sa to musí zmeniť. Zapojil som sa do činnosti slovenskej krajskej komunity vo Washingtone a pomáhal hlavne v organizovaní diplomatických aktivít a lobingu. Otvoril som svoj dom obrazne i konkrétne hosťom zo Slovenska. Bolo mi ctou hostiť Mikuláša Dzurindu, kozmonauta Ivana Bellu, hudob-

David Frankel s manželkou pred Bielym domom

níka Petra Breinera, vydavateľa Kornela Kertésza Bagalu, výtvarníka Danglára, architektov Urbana a Fischera, ako aj mnohých ďalších. Veľmi som ocenil, aký kus roboty odviezol vo Washingtone veľvyslanec Martin Bútor. Stal som sa zakladajúcim členom organizácie Friends of Slovakia, pôsobil som ako člen jej správnej rady.

Vlastne sa dá povedať, že ste vyše tridsať rokov v istom zmysle spolupútnikom Slovenska na jeho ceste novodobými dejinami. Ako by ste tieto tri desaťročia zhodnotili? Čo sme stratili a čo sme našli?

Slovensko prešlo neskutočným, priam fenomenálnym vývojom, zaznamenalo pokrok vo všetkých smeroch. Je členom najvyspelejšieho hospodársko-politického bloku, obranného vojenského spoločenstva, platí eurom. Žijem teraz pol roka vo Washingtone a pol roka v Bratislave, takže môžem seriózne povedať, že zmeny vidieť na každom kroku. Na druhej strane citlivo vnímam rozpoltenosť spoločnosti, poškodenie ľudských vzťahov. Kedysi ma ako Američana ľudia vítali, dnes je už v tom viac napätia. To je výsledkom nezodpovednej politiky, čo platí rovnako aj v Spojených štátoch. Dúfam, že ľudia začnú kriticky myslieť a nečakať na to, čo urobia politici. Základom každej zdravej spoločnosti je občianska angažovanosť.

Za rozhovor ďakuje Igor Otčenáš

David Frankel v spoločnosti veľvyslanca SR v USA Radoslava Javorčíka a členov slovenskej komunity vo Washingtone na zhromaždení pred Bielym domom

130 rokov od narodenia Karola Plicku

(Majster deviatich remesiel a Slovensko)

Neregistrujeme veľa umeleckých osobností, ktoré sú plnou mierou obdarené hudobným, výtvarným i literárnym nadaním. Takýmto človekom bol bezpochyby „majster obrazu, zvuku a kompozície“ Karol (Karel) Plicka. Mal vôľu a hádam aj šťastie, že mohol celý svoj obdivuhodný talent, ale i fortieľ a vynaliezavosť naplno prejať a rozvinúť.

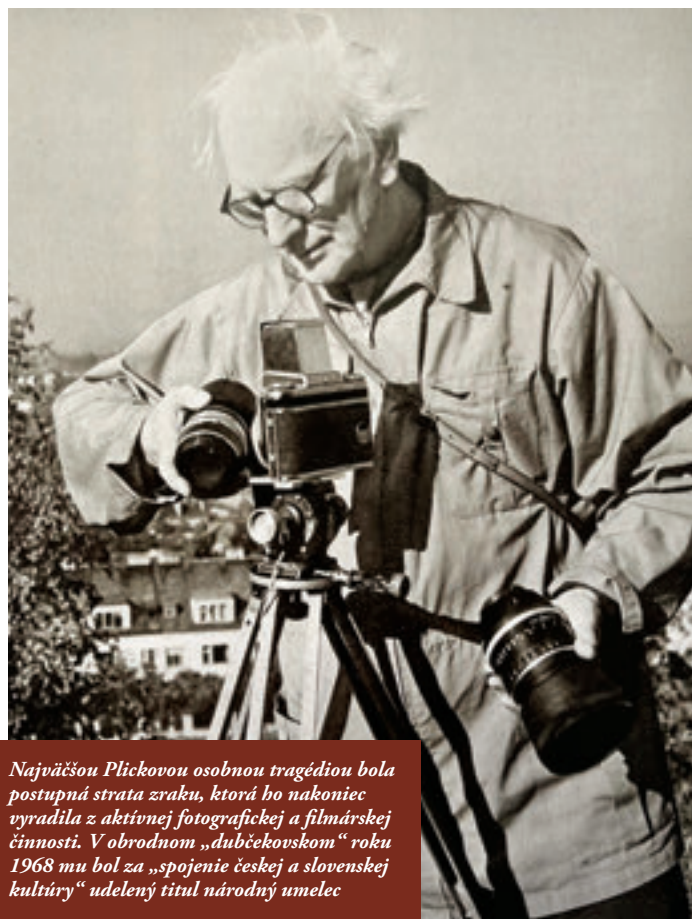
Štrnásteho októbra 2024 uplynie 130 rokov od narodenia všestranného tvorcu, ktorý má neodmysliteľnú spojitosť aj so Slovenskom. Mimochodom, pred sto rokmi vstúpil do služieb Matice slovenskej (1924).

Svetlo tohto sveta uzrel prvý raz vo Viedni, kde jeho otec prevádzkoval zámočnícku dielňu. Keď mal päť rokov (1899), rodina sa presťahovala do Českej Třebovej. Umelecké nadanie Karola Plicku sa prejavilo už v ranom detstve, ale na želanie rodičov išiel študovať na učiteľský ústav do Hradca Králové. Keď vypukla prvá svetová vojna, mladý učiteľ musel narukovať, avšak hudobný a spevácky talent ho zachránil pred útrapami frontu. Narukoval do vojenskej kapely v rodnej Viedni a po skončení vojny sa vrátil k učiteľskému povolaniu...

MATICIAR

Učiteľská práca, hoci ju mal veľmi rád, Plicku neuspokojovala. Ťažalo ho to k umeniu a hlboké dojmy v ňom zanechali návštevy Slovenska. Prvý raz to bolo v lete 1919, keď viedol študentskú prázdninovú skupinu. Fascinovala ho slovenská ľudová kultúra, folklór, krajina a ľudia v nej žijúci. Čoskoro začal zbierať v rôznych regiónoch Slovenska ľudové piesne. Matica slovenská, kde sa o tejto jeho činnosti dozvedeli, využila Plickov eminentný záujem. Vstúpil do jej služieb (1924), zakotvil v Martine a ako referent Národopisného odboru MS do marca 1939 budoval rozsiahlu zbierku slovenského folklóru. V snahe robiť aj túto činnosť profesionálne, zapísal sa na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave, kde vyštudoval národopis a hudobnú vedu (1928).

Ako účastník pamätnej misie delegácie MS v Amerike (1935 – 1936) nakrútil Plicka čiernobiely nemý film *Za Slovákmi od New Yorku po Mississippi*. Táto snímka a reportáž o ceste prezidenta ČSR Edvarda Beneša po Slovensku, ktoré mali spoločnú premiéru v januári 1937, boli poslednými tvorcovými dielami natočenými v Matici slovenskej. Končí sa nimi Plickova systematická dvanásťročná filmárska činnosť v tejto inštitúcii. Nejde síce o obdobie rozsiahle počtom rokov a nakrútených titulov, ale veľké vytvorenými hodnotami a ich dôležitosťou v dejinách slovenskej kinematografie. Pripomenieme ešte, že v spomenutom roku 1937 založil agilný Plicka v Bratislave pri Škole umeleckých remesiel filmový odbor – vôbec prvý umeleckú školu

Najväčšou Plickovou osobnou tragédiou bola postupná strata zraku, ktorá ho nakoniec vyradila z aktívnej fotografickej a filmárskej činnosti. V obrodnom „dubčekovskom“ roku 1968 mu bol za „spojenie českej a slovenskej kultúry“ udelený titul národný umelec

lu v dobovom Československu! Inšpiroval ho vzdelávací systém legdárneho nemeckého Bauhausu.

FOTOGRAF

Neúnavný Karol Plicka putoval ako fotograf pri hľadaní motivačných zdrojov a inšpirácie po celom Slovensku. Cielavedome šiel aj za minulosťou a do minulosti, aby ju sprítomnil a tak zachoval pre súčasnosť. Zároveň šiel citlivo a pokorne za tradíciami, aby nimi zdokumentoval a hlavne potvrdil existenciu, historickú pamäť a hodnotové poslanstvo našej jedinečnej ľudovej kultúry. Vo fotografických portrétoch Plicka majstrovsky zachytával rozmanité ľudské typy. Kdesi na počiatku stál jednoduchý človek. Archetyp, ktorý nereprezentuje individuálny ľudský príbeh, ale celkovým vyznením pôsobí ako symbol definujúci jedno autentické spoločenstvo s vlastným koloritom, atmosférou a pravidlami. Nositeľ tradície bol autorovou optikou i prístupom k téme povýšený do podoby, ktorá harmonicky korešpondovala s jeho estetickou hodnotovou hierarchiou. Hoci takýto reprezentant tradície žil jednoduchým dedinským životom, v Plickovom chápaní predstavuje prirodzenú duchovnú autoritu, symbolizujúcu vyššiu ľudskú aj spoločenskú integráciu.

Tvorcove fotografie sú na jednej strane unikátnym dokumentom slovenskej krajiny a ľudí – ich odevu, architektúry, zvykoslovia

a spätosti s rurálnym prostredím, ktoré ostalo posledným ostrovom lokálnej autenticity pred nastupujúcou industrializáciou. Zároveň ide vďaka kompozícii, technickej fotografickej dokonalosti a umeleckej citlivosti o diela, ktoré estetickou hodnotou ďaleko prekračujú rámec dokumentu. Plným právom možno Plicku zaradiť k priekopníkom českej a slovenskej umeleckej fotografie.

ZEM SPIEVA

Vášnivý zberateľ hudobného folklóru v službách Matice slovenskej Karol Plicka od úvodu svojej misie cielavedome dopĺňal získané záznamy fotografickou dokumentáciou, ktorá zobrazuje nositeľov ľudovej tradície či konkrétne navštívené prostredia. Od roku 1926 využíval pravidelne v súvislosti s obrazovou dokumentáciou národopisných javov aj kameru. Vlastnou filmovou tvorbou naplňoval hlavne etnografické dokumentárne poslanie, no zároveň sledoval i priekopnícky matičný cieľ – konštituovať slovenskú národnú kinematografiu. Ambície oduševneného Plicku siahali dokonca až do oblasti hraného filmu!

Rezultátom tvorivej neoceniteľnej filmárskej činnosti sú tri celovečerné dokumentárne snímky s národopisnou tematikou: *Za slovenským ľudom* (1928), *Po horách, po dolách* (1929) a *Zem spieva* (1933). Fotografickú aj filmovú dokumentáciu etnografických zreteľov charakterizuje v Plickovom prípade najmä poetizujúca obrazová interpretácia. Zvolený autorsko-realizačný koncept a prístup dosiahol svoj vrchol v jedinečnom diele *Zem spieva*, ktoré je „akousi filmovou básňou sui generis“.

Umelecké kvality tohto opusu potvrdila účasť a hlavne ocenenie na II. filmovom bienále v Benátkach (1934). Na základe vyjadrení expertov z mnohých krajín sveta a záverov diváckeho referenda získala Pohár mesta Benátok kolekcia štyroch česko-slovenských filmov, medzi ktorými bola aj Plickova *Zem spieva*. Samozrejme, veľký medzinárodný úspech a ohlas znamenali zadosťučinenie pre producentov i samotných tvorcov diela. Recenzenti o ňom v superlatívoch písali v Anglicku, Fínsku, Francúzsku, Holandsku, Švajčiarsku a Švédsku, „distribučné práva boli odpredané pre USA, Kanadu, Antily, Strednú a Južnú Ameriku“.

Najvýznamnejší filmový titul Karola Plicku prijala hlavne zahraničná tlač ako „*revolučný čin v dejinách kinematografie*“. Autora publicisti zaradili k osobnostiam ako S. M. Ejzenštejn, V. Pudovkin, A. Dovženko, R. Flaherty, zdôrazňujúc, že „*meno Plicka si treba zapamätať, lebo je to dielo umelca, akých je na svete málo*“. Slovákom možno tento film len závidieť – unisono konštatovali viaceré európske médiá. Jedna z recenzií dokonca reflektovala strhujúci tok úchvatných obrazov filmu *Zem spieva* parafrázou slávneho Goetheho verša: „*Pobudni len, si taký krásny!*“

Pôvodná dĺžka prvého slovenského celovečerného zvukového filmu *Zem spieva* bola 2 415 metrov. Originálny negatív diela zhorel pri požiari filmových skladov v Zlíne 9. februára 1944. Terajšie kópie sú zhotovené dublovaním neúplného pozitívu, v ktorom chýba jedna 600-metrová distribučná časť. Súčasná obrazovo nedokonalá kópia má len 1 800 metrov. Ide teda o ďalšiu Plickovu snímku, ktorá je zachovaná len „*v dublete z druhej ruky a nekompletná*“. Analogicky ako pri predošlých filmových opusoch (ešte o nich bude reč), aj z nasledujúcej Plickovej matičnej tvorby niektoré tituly nemáme vôbec, iné ostali len v neúplných verziách, ktoré nedosahujú pôvodnú úroveň. „*Priznám sa, že keď vidím niekde na plagáte oznámenie o premietaní filmu Zem spieva, vždy si predstavím tú nekvalitnú kópiu a radšej sa obrátim a idem niekam inam. Tak dopadla moja Zem spieva...*“ (Karol Plicka, 1971)

Okienka z prvého slovenského celovečerného zvukového filmu *Zem spieva*

Pri natáčaní. Tvorcove celovečerné filmové dokumenty finančne podporil prezident CSR Tomáš Garrigue Masaryk (fotografia je z roku 1931)

INÉ FILMY

Prvý Plickov opus *Za slovenským ľudom* (1928) bol zároveň aj prvým krokom Matice slovenskej, ktorým vstúpila na nové teritórium domácej kultúry – kinematografie. Ako vieme, tento etnografický filmový dokument sa nezachoval. Z celovečernej metráže snímky (asi 2 tisíc m) registrujeme len 370-metrové torzo, ktoré obsahuje scénu Vynášanie Moreny, detské hry a gajdoša z Helpey.

Úspešná premiéra titulu pred domácim aj medzinárodným obecnstvom (Paríž, Brusel...) naštartovala interes mnohých slovenských aj českých miest. Nakoľko ale bola zhotovená iba jediná kópia snímky, v konečnom dôsledku ju premietli len v Prahe, Bratislave, Martine, Košiciach a vo Zvolene. Množstvo ďalších záujemcov zo všetkých kútov republiky dostalo od Matice slovenskej iba stručnú odpoveď, že film nemožno požičať, lebo si ho musia najprv premietnuť domáce i zahraničné vedecké inštitúcie...

Druhý Plickov film *Po horách, po dolách* (1929) je prehĺbením i rozšírením tematiky debutovej snímky, v mnohých ohľadoch tiež návratom na staré miesta – s modernejšou technikou aj bohatšími skúsenosťami. Úplne novou lokalitou bola súveká Podkarpatská Rus, kde sa nachádzali vzácne archaické formy rôznych národopisných javov. Empatický tvorca s fascinujúcim nasadením zachytil svojou kamerou miestne zvykoslovie, spôsoby práce, obrady, typy ľudí, kroje, architektúru a pastierstvo.

Dominantnú časť filmu predstavuje tematika detských hier odohrávajúcich sa na pozadí malebnej čičmianskej architektúry, na svahoch horehronskej krajiny v Helpe a v impozantnej scenérii Belianskych Tatier v Ždiari. Elektrizujúca mladosť, bezbrehá hravosť, pohyb, demonštrovanie fyzickej sily, vynaliezavosti, obratnosti, dejové, dramatické i obrazové zložky a bezprostredná herná atmosféra – to všetko bolo vďačným a vyhľadávaným objektom Plickovho filmového záujmu, respektíve čítania. „*Motívy detských hier sú v jeho dielach najfrekvencovanejšie, hrajúce sa deti najobľúbenejšími ‚hercami‘ a zároveň jedinými technickými spolupracovníkmi pri nakrúcaní.*“ (Martin Slivka, 1984)

Pražská premiéra snímky *Po horách, po dolách* sa konala 7. 12. 1929, v Martine ju prvý raz uviedli 26. 3. 1930. Dobová tlač i rozhlas ocenili film ako „*záslužné dielo s veľkými dokumentárnymi hodnotami, láskyplným porozumením a vzácnym umeleckým taktom*“. Uznanie a výsostne kladné odozvy sprevádzali aj zahraničné prezentácie snímky (Belehrad, Florencia, Benátky...). Najväčším ocenením bolo udelenie „*Zlatej medaily s diplomom*“ na 1. medzinárodnom filmovom festivale v Benátkach (1932).

Bohužiaľ, film *Po horách, po dolách* mal analogický osud ako debutový titul *Za slovenským ľudom*. Z listu o colných komplikáciách s ním spojených vieme, že v roku 1933 bol odoslaný matičnému referentovi do Báčskeho Petrovca vo vtedajšej Juho-slávií kvôli distribúcii medzi tamojšími Slovákmi – a zostal tam

trvale... Neskôr (po roku 1945) bola z nekompletného negatívu zhotovená kópia, ktorá je iba fragmentárnym obrazom pôvodného diela.

CHÝBALI PENIAZE

Ako referent Národopisného odboru Matice slovenskej nakrútil Plicka okrem už uvedených celovečerných opusov aj 12 kratších dokumentárných a reportážnych snímok. Matičná filmová tvorba Karola Plicku má jasnú kontinuitu, respektíve obsahuje silný prvok tematickej, dejovej i výrazovej následnosti. Každá snímka je akousi štúdiou k budúcemu dielu. Aj *Zem spieva*, ako vieme z prameňov, bola vo svojich jednotlivých obrazoch štúdiou pre ďalšie filmové tituly.

Bilančne možno konštatovať, že Plickove tematicky rozmanité, obsahovo bohaté a formálne výbojné projekty zostali v drvivej väčšine len v štádiu úvah. Realizovať sa podarilo iba niektoré z nich ako čiastkové štúdie vo filme *Zem spieva* (jar, detské hry, výtvarné umenie). Podobu samostatných diel už ale nedostali, lebo po ekonomickom krachu snímky *Zem spieva* bola Matica slovenská bez ekonomických zdrojov potrebných na ďalší filmový rozvoj. Mnohé Plickove ambiciózne zámery preto, bohužiaľ, zostali len v rovine nerealizovaných vízií. Istotne najviac ho trápilo a mrzelo, že z finančných dôvodov nemohol uskutočniť svoj najväčší umelecký sen – celovečerný hraný film o legendárnom zbojníckom kapitánovi Jurajovi Jánošíkovi s názvom *Dvanásť bielych sokolov*.

OBJAVIL PAĽA BIELIKA

Nakoniec činnorodý Karol Plicka významne participoval na kinohite *Jánošík* z roku 1935. Veľkoryso poskytol jeho režisérovi Martinovi Fričovi nielen „galériu“ typov ľudových postáv, ale i vlastný herecký objav – charizmatického Paľa Bielika, s ktorým rátal ako protagonistom titulnej postavy vo svojom zamýšľanom filme o rodákovi z Terchovej. Obrovitého herca objavil Plicka v novembri 1932 na IX. celoslovenských divadelných pretekoch v Martine (terajšia Scénická žatva, najstarší festival neprofesionálneho divadla v Európe).

Istotne platí tvrdenie, že Plicka odbornou a scenáristickou participáciou, dôkladnou znalosťou života i duše jednoduchého človeka, ľudovej kultúry a krajiny pod Tatrami kardinálne prispel k vytvoreniu kultového filmu *Jánošík*, ktorý napísal mimoriadne dôležitú kapitolu dejín spoločnej československej kinematografie.

„*Majster deviatich remesiel*“ Karol Plicka, ktorý pracoval v službách Matice slovenskej 15 rokov, zomrel 6. mája 1987 v Prahe. Spolu s manželkou Máriou (Marií, rodenou Kreslovou) je pochovaný na Národnom cintoríne v Martine.

Peter Cabadaj

Zdroj fotografií: archív autora

Městská hromadná doprava JE CHLOUBOU PRAHY

Tramvaje v metropoli České republiky – na rozdíl od mnoha jiných měst – vytvářejí páteřní síť i v samotném centru. Historie tramvají je více než 120 let stará: pomineme-li koňskou dráhu, první elektrická dráha Františka Křížka jezdila po Praze už v roce 1875, město převzalo provoz elektrických drah plně ještě před 1. světovou válkou. Dnes je v provozu 26 denních a 9 nočních linek, pro atrakci turistů jezdí o víkendech a svátcích historická linka 41 s vlastním tarifem. Velmi oblíbená je mezi Pražany i návštěvníky města lanová dráha na Petřín: některé průzkumy uvádějí, že je po Pražském hradu a ZOO třetím nejnavštěvovanějším místem v metropoli. Běžné linky jsou neustále prodlužovány – v poslední době do čtvrti Libuš, na sídliště Dědina a do městské části Slivenec. Počtem vozidel elektrických drah je Praha na 3. místě na světě po Moskvě a Budapešti, ale v počtu cestujících 1,5násobně lidnatější maďarskou metropoli překonává. Naprostá většina pražských tramvají je dnes už nízkopodlažních, v posledních letech je výhradním výrobcem moderních, klimatizovaných vozů ForCity domácí firma – Škoda Plzeň (o jejich vysoké úrovni svědčí i to, že jezdí například v metropoli Lotyšska Rize).

Rozsáhlá je síť linek autobusů – je jich na 200 a jsou provozovány hlavně nízkopodlažními autobusy výrobců SOR a Solaris, v některých případech – jako k nemocnici Pod Petřínem – midibusy. Novinkou je elektrobuses Škoda 36BB. Existují i specializované linky školní, pro tělesně postižené nebo k některým obchodním centrům či dokonce dovnitř rozsáhlého areálu Nemocnice Na Bulovce. Na letiště se lze dostat od Hlavního nádraží zvláštní linkou Express Airport, ta jezdí během dne v půlhodinových intervalech a má zvláštní tarif. Jednou z nejvíce vytížených je linka 112 od stanice metra C Nádraží Holešovice k ZOO v Troji, o víkendech má minimální intervaly jen několika málo minut.

Trolejbusy byly součástí MHD v letech 1936 až 1972, kdy byly neuváženým rozhodnutím nahrazeny ekologicky nevhodnějšími autobusy. Dnes trolejbusy zažívají renesanci a do metropole se opět vrací, například na frekventovanou linku 59 od Nádraží Velešlavín (přestupní stanice z metra A) na Letiště Václava Havla.

Podzemní dráha – metro v Praze slaví letos 50 let od zahájení provozu. Dnes má 3 linky: zelenou A, žlutou B a červenou C, celkem s 61 stanicemi a celkovou délkou přes 65 km. V centru jsou 3 přestupní stanice – Můstek, Muzeum a Florenc. Nedávno se začala stavět linka D.

Většina stávajících stanic má bezbariérový přístup na nástupiště, u zbývajících se výtahy postupně budují.

Městská hromadná doprava v Praze je dlouhodobě na vysoké úrovni; v mezinárodních srovnáních zaujímá 2. místo v Evropě po Berlínu. Zatímco existují v Evropě města, kde musí turista pracně hledat a doptávat se, odkud a kdy hledaný spoj jede, v české metropoli je informační systém nejenom v metru, ale i u pozemních dopravních prostředků (tramvají, autobusů a trolejbusů) promyšlený a maximálně dokonalý. Zastávky jsou viditelně označeny, na každé jsou jízdni řády na pracovní dny, soboty, neděle a svátky. Plánovaná doba příjezdu je s výjimkou mimořádných situací dodržována. Pokud musejí být prováděny rekonstrukce tramvajových tratí, je zavedena náhradní doprava s podrobnými informacemi pro cestující. Samozřejmostí je možnost nalézt si potřebné spojení na internetu.

Ke spokojenosti cestujících přispívají i ceny jízdného; jednorázová jízdenka pro dospělé platná po dobu 30 minut stojí 30 Kč – tedy o něco málo více než 1 euro, na cestu trvající 90 minut potřebujete 40 Kč. Díky jednotnému systému řízení Dopravním podnikem hl. m. Prahy lze s jednou jízdenkou přestupovat z jednoho druhu dopravy na druhý, jízdenku je třeba označit pouze jednou v prvním dopravním prostředku. Výhodné jsou ceny jízdenek měsíčních, roční pak stojí 3 650 Kč, tedy prakticky deset korun na den. Výhody mají i studenti a senioři od 60 do 65 let; osoby starší 65 let jezdí zdarma. Výhodné jízdné je umožněno štedrými dotacemi Magistrátu hlavního města Prahy.

Koordinaci příměstské dopravy do blízkých i vzdálenějších míst především Středočeského kraje má na starosti ROPID – Regionální organizátor pražské integrované dopravy, v jeho gesci jsou také meziměstské autobusy i vlakové linky, mnohdy nejrychlejší způsob dopravy zejména v okrajových čtvrtích. Všechny formy kvalitně zajišťují pohodlnou dopravu těch, kdo do metropole dojíždějí za prací, i Pražanů cestujících o víkendech za rekreací.

Úroveň hromadné dopravy v Praze oceňují i návštěvníci mimopražští a zahraniční. Kdykoliv jsem se jako průvodce městem dotkl s hosty této otázky, vždy jsem slyšel samou chválu. Kvalita dopravy přispívá ke kvalitě života ve městě; po Praze lze cestovat komfortně, bez stresu, rychle a v čistých dopravních prostředcích i prostorách stanic. Je dobře, že potřebu zachovat to chápou i městští politici.

Petr Kuneš, foto: Dopravní podnik hl. m. Prahy

Molekulárna elektronika

Molekulárna elektronika využíva molekuly ako aktívne (tranzistory) a pasívne (rezistory) súčiastky, ktoré sa používajú v mikroelektronike. Molekulárna elektronika umožňuje miniaturizovať prístroje určené hlavne na mikrobiologické aplikácie, i preto sa radí v súčasnosti medzi významné a perspektívne oblasti vedy a techniky.

Ide o multidisciplinárne odvetvie, v ktorom sa vedci, výskumní pracovníci a technici už viac než pol storočia zaoberajú efektívnym využitím jednotlivých molekúl ako komponentov elektronických obvodov; toto je jeden z významných príspevkov k permanentne pokračujúcej miniaturizácii elektronických zariadení. Vedci už v polovici minulého storočia začali skúmať prenos elektrického náboja a energie v jednotlivých molekulách, ale až v roku 1974 bol zostrojený prvý molekulárny usmerňovač a v roku 1988 prvý molekulárny FET tranzistor. Prvý molekulárny čip (integrováný obvod) bol vyvinutý a vyrobený iba nedávno: využíva jednotlivé molekuly ako prvky senzora, zapojeného do elektrického obvodu. Takto vznikol prvý programovateľný biologický senzor, ktorý má v reálnom čase rozlišovacie schopnosti na úrovni molekuly.

Molekulárny čip je možné využiť v mnohých odboroch vedy a techniky, ktoré využívajú interakciu molekúl: od diagnostiky, cez identifikáciu biologických sekvencií až po vývoj nových liekov. Všetky biologické procesy sú založené na vzájomnej interakcii jednotlivých molekúl, ktorú však nedokážeme pomocou známych metód registrovať. Molekulárny senzor je prvé zariadenie, ktoré toto dokáže: monitoruje komunikáciu jednotlivých molekúl, čím zároveň poskytuje unikátne informácie i o týchto procesoch samotných. Na platforme molekulárneho senzora boli nedávno vyvinuté a vyrobené programovateľné polovodičové čipy s nastaviteľnou architektúrou sústavy senzorov. Každý senzor z tejto sústavy je schopný monitorovať elektrický prúd, ktorý cez neho prechádza, a sledovať jeho zmeny.

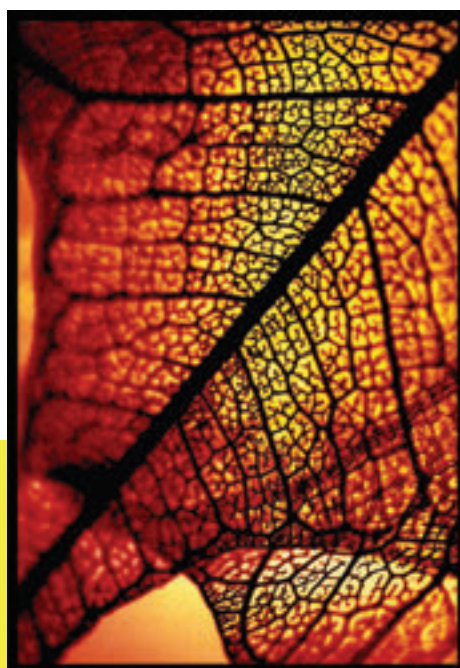
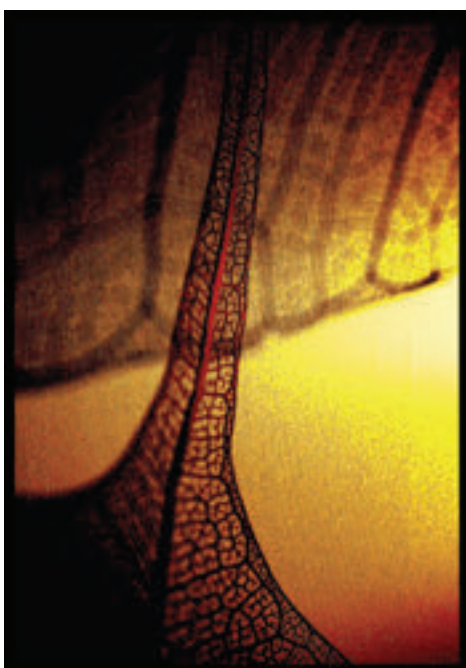

Organické polovodiče nachádzajú v súčasnosti uplatnenie v celom rade elektronických prvkov, akými sú organické elektroluminiscenčné diódy a panely, tenkovrstvené tranzistory, organické solárne články a iné. Fyzikálne vlastnosti organických polovodičov umožňujú nielen nahradiť súčasné drahé anorganické polovodiče (vyrobené na báze superčistého kremíka) v rozličných aplikáciách, ale hlavne vytvoriť principiálne nové elektronické a optické súčiastky a zariadenia. Elektrónový prenos a molekulárna vodivosť sa tak stávajú predmetom skúmania relatívne veľkého a rozmanitého súboru použiteľných organických materiálov. Molekulárna vodivosť je zameraná hlavne na syntézu funkčných nanomateriálov a nanoštruktúr, akými sú vodivé polyméry, magnetické nanočastice, uhlíkové vlákna, celulózové vlákna a ich zlúčeniny s polymérami alebo s celulózou. Vývoj zariadení na báze týchto substrátov je nasmerovaný do oblasti elektroniky (biosenzory, pasívne elektronické súčiastky), zariadení na skladovanie energie (superkondenzátory, batériové úložiská), katalýzy (čistenie vody) a „inteligentných“ biomateriálov, používaných pri výrobe liečiv.

Výskum a vývoj v odvetví organických polovodičov sa v súčasnosti zameriava hlavne na testovanie perspektívnych materiálov, a to najmä na syntézu a optimalizáciu vodivých organických materiálov, ich chemickú analýzu v mikro- a nano- oblastiach, testovanie prototypov elektronických súčiastok, návrhy systémov na zber dát a diagnostiku. Výroba sa zameriava predovšetkým na využitie funkčných zlúčenín ako i materiálov získaných z obnoviteľných zdrojov. Nové poznatky z rýchlo sa rozvíjajúceho odvetvia molekulárnej elektroniky umožňujú zdokonaľiť perspektívnu technológiu využívajúcu organické polovodičové materiály, ktorá by časom dokonca mohla nahradiť klasickú kremíkovú polovodičovú technológiu výroby čipov používaných v počítačovej technike, a tým prispieť k vývoju novej generácie výkonnejších počítačov.

Text a foto:

*RNDr. Ing. Peter Kozma, DrSc.,
Inštitút technologických aplikácií, s.r.o.*

SLOVENSKÁ A ČESKÁ KNIŽNICA

Jozef Jablonický: **Povstanie bez legiend** (Vydavateľstvo N, 2024)

Toto druhé, rozšírené vydanie monumentálneho historiografického diela slovenského historika Jozefa Jablonického, vychádza pri príležitosti 80. výročia Slovenského národného povstania. Jozef Jablonický napísal knihu *Povstanie bez legiend* pred 36 rokmi, ale jej prvé oficiálne, nesamizdatové vydanie mohlo vyjsť až po novembri 1989. Je to zásadné dielo modernej slovenskej historiografie, ktoré – odvážime sa tvrdiť – zostane, pokiaľ ide o tematiku SNP, v novodobej slovenskej historiografii neprekonateľným. Jablonický v tomto diele zásadným spôsobom vyvracia falošnú mytologizáciu podielu komunistov na zorganizovaní a vedení SNP, predovšetkým jej husákovskú verziu. Pritom nejde o polemiku ideologickú, ale o dielo založené na precíznom, ba až minucióznom skúmaní dokumentov, na zbieraní svedeckých výpovedí a na faktografickej konfrontácii s najrôznejšími skresleniami, omylmi, zamlčaniami a vedomými klamstvami.

Samozrejme, v dobe, keď Jablonický svoje dielo písal, neexistovala žiadna možnosť jeho publikovania. Okrem toho sám jeho autor bol už desať rokov „znormalizovaný“ a nemohol oficiálne publikovať. Navyše keď sa eštablíci dozvedeli, čím sa Jablonický zaoberá, nielenže dostal zákaz prístupu k bádaniu v štátnych archívoch, ale musel pretrpieť množstvo domových prehliadok a výsluchov. K tomu všetkému niekoľkokrát svoj text prepisoval. Napriek tomu a mnohým ďalším osobným i spoločenským príkormom a ponižovaniam, ale aj vďaka svojej húževnatej a do istej miery svojráznej povahe, dokázal svoje životné dielo zavŕšiť. Ako hovorí historik Marek Syrný, „v Jablonického knihe nie je nič navyše. Jablonický sa vždy dobre číta, má vynikajúci rozprávačský štýl a na rozdiel od tvorby mnohých iných historikov si jeho knihu môže prečítať ktokoľvek... Kniha je založená na príbehoch a aj dnes pôsobí sviežim dojmom. V našej historio-

grafii by sme asi len ťažko našli niečo podobné, pretože zaujímavý príbeh má nielen SNP, ale aj táto kniha a rovnako aj jej autor.“

Druhé, rozšírené vydanie knihy prináša nový materiál, zaradený do nej na podnet Jablonického syna Tomáša. Ide o osobné profily významných vojenských osobností, ktorých činnosť v tej či onej podobe súvisela s SNP (generáli Viest, Malár a Kalina). Tieto portréty Jablonický dopísal bezprostredne po dokončení svojho diela. Okrem toho toto vydanie sa zásadne opiera o autentický strojopisný text z roku 1988.

Jozef Jablonický pôsobil až do roku 1974 na Historickom ústave SAV v Bratislave a bol najlepším znalcom tematiky SNP na Slovensku. Zhromaždil aj v daných pomeroch nevídané množstvo pramenného materiálu, čo sa týkalo aj zdrojov z prostredia nekomunistického odboja. Preto bol už od samého počiatku odporcom najrôznejších účelových dezinterpretácií SNP a z nich najmä tej, ktorú kanonizovali najprv komunisti v 50. rokoch a neskôr Gustáv Husák vo svojej knihe *Svedectvo o SNP* a ktorú následne glorifikoval zástup prorežimných „historikov“.

Jablonický to nazýval prokurátorským výkladom histórie s vopred stanovenou ideologickou šablónou, ktorou sa mal riadiť výskum tejto problematiky. Jablonický na to reagoval prelomovým dielom *Z ilegality do povstania*, v ktorom vrátil do reálneho kontextu aj zložku občianskeho a demokratického odboja. To bol zároveň Jablonického kritického odborného

rozchodu s neskoršou oficiálnou historiografiou, reprezentovanou predovšetkým Viliamom Plevzom a aj jeho osobného rozhodnutia zachovať si svoju integritu a rozísť sa aj občiansky s komunistickým režimom, ktorý kedysi v mladosti sám podporoval.

Jablonického zásluhou sa do interpretácie SNP dostali hlasy stoviek ľudí, ktorých podiel v SNP alebo ich samotná existencia, sa oficiálne obchádzali, ba zamlčovali. Nečudo, že sa jeho monografia ešte pod názvom *Povstanie 1944*, dokončená rok pred novembrom 1989 a vydaná v samizdate, rozrástla na takmer štyristo stránkový monument.

Prvé oficiálne vydanie *Povstania bez legend* v roku 1990 sa stretlo s veľkým čitateľským ohlasom nielen preto, že šlo o dielo, ktoré zásadným spôsobom prelamovalo oficiálny výklad dejín SNP, ale aj vďaka Jablonického rozprávačskému talentu. Na rozdiel od iných textov podobného charakteru Jablonický dokázal previesť čitateľov horami odťažitého historického materiálu zrozumiteľným, ba až atraktívnym spôsobom. Inými slovami povedané, dokázal prepojiť vedeckú akribiu s popularizačným štýlom, vďaka čomu prenikol ako historik do povedomia aj tam, kde to nie je obvyklé.

Jozef Jablonický a jeho dielo prekročili aj hranice Česka a Slovenska. Má obsiahle miesto v piatom zväzku v prestížnych *Oxfordských dejinách dejepisectva* z roku 2011. O Jablonickom sa tam píše ako o najvýraznejšej stredo európskej historiografickej osobnosti, ktorá v mene svojej profesijnej a osobnej integrity nepodľahla tlaku dobovej politickej mašinérie ani osobnej perzekúcii zo strany komunistického režimu a patrí nepochybniteľne k výkvetu svetovej historiografie.

Jaroslav Krupka: **Dějiny temné i tajemné** (Nastole, 2024)

Redaktor *Deníka* Jaroslav Krupka je širšej verejnosti známy ako autor podcastového seriálu *Dějiny temné i tajemné*. Autor sa v nich venuje známym i menej známejším, no o to zaujímavejším historickým príbehom, ktoré majú aj svoju odvrátenú stránku.

Jeho tematický diapa-zón je veľmi široký, nie je obmedzovaný jed-ným historickým obdobi-m, ani geo-grafickými hрани-cami. A pretože jeho podcasty sú postavené na fun-dovaných zákla-doch s presne vyváže-

ným a zrozumiteľným podaním, takéto široké tematické rozkročenie od, povedzme, rozprávania o spornom do-bytí severného pólu cez *Akciu K*, čo bol krycí názov pre násilnú likvidáciu mužských rehoľných rádov v roku 1950, až po vyvraždenie dynastie Romanovcov bolševikmi v Rusku, nie je vôbec na prekážku a neuberá Krupkovmu seriálu na hodnovernosti.

Teraz vychádza výber z Krupkových podcastov aj knižne pod rovnomeným názvom. Kniha obsahuje dvadsať príbehov podľa autorovho individuálneho výberu. Ako hovorí, úmyselne do knihy zaradil aj také príbehy, v ktorých zostávajú záhady dodnes nevysvetlené, ako je napríklad záhada miesta, kde bolo (či je) ukrytých jedenásť lebiek českých pánov, popravených 21. júna 1621 na Staromestskom námestí. Treba oceniť, že „temné“ a „tajomné“ u Krupku neznamena samoučelné kombinovanie emotívnych rozprávačských techník s cieľom zvýšiť emocionálny efekt historických príbehov. Jeho rozprávačský štýl je racionálny, niečo v zmysle obľúbených dokudramatických televíznych seriálov rozoberajúcich pozadie a súvislosti najrôznejších kriminálnych činov s použitím autentických materiálov. Veľkou prednosťou Krupkovej knihy je aj dokladanie zdrojov, z ktorých autor čerpal. V čase, keď sa tak darí najrôznejším internetovým konšpiráciám a historickým fabuláciám, to čitateľ, ktorý nemusí disponovať hlbšími historickými vedomosťami, dokáže oceniť. Krupkova prechádzka tajomstvami a záhadami českej histórie je príjemným, ba neraz až prekvapujúco poučným čítaním.

Igor Otčenáš

Poklady Jordánskeho kráľovstva

Akabská pevnosť

Jordánske hašimovské kráľovstvo, ako sa Jordánsko oficiálne nazýva, leží na imaginárnej križovatke troch kontinentov Ázie, Afriky a Európy. Napriek tomu, že takmer štyri pätiny štátu pokrýva púšť, ukrýva táto na prvý pohľad nehostinná krajina na svojom území veľké poklady. Nachádzajú sa tu jedny z najdôležitejších historických pamiatok a najkrajších prírodných útvarov svetového významu. Vzhľadom na to, že územie súčasného kráľovstva bolo v minulosti sídlom najstarších civilizácií sveta, kamkoľvek sa v Jordánsku vyberiete, s veľkou pravdepodobnosťou narazíte na nejakú významnú oblasť spojenú s históriou ľudstva.

Vstupnou bránou do Jordánska od morského pobrežia je mesto Akaba, nachádzajúce sa na brehu Červeného mora, blízko hraníc s Izraelom a Saudskou Arábiou. Je to tretie najväčšie mesto Jordánska a zároveň jediný prímorský prístav celého kráľovstva. Zaujímavosťou je, že Akaba je od roku 2001 samostatnou ekonomickou zónou, disponujúcou pomerne veľkými autonómnymi právomocami. História Akaby sa datuje už od roku 3 000 pred našim letopočtom, kedy tadiaľto viedli obchodné trasy z Afriky, Anatólie a Arábie. Neskôr Rimania mesto premenovali na Alia a podobný názov Alja sa zachoval aj v období prvých islamských chalífátov. Vykopávky s pôvodnými obvodovými stenami mesta sa v Akabe nachádzajú dodnes a aktuálne sa pracuje na ich znovuobnovení. Najzachovalejšou pamiatkou mesta je Akabská pevnosť z 12. storočia, vybudovaná križiakmi. Stavba má štvoruholníkový pôdorys, ohraničený na každom rohu štyrmi kamennými vežami. Pevnosť bola v roku 1187 zničená kurdským vojvodcom Saladinom a obnovená bola až na začiatku 14. storočia v dobách Mameluckého sultanátu. Neskôr ju prevzali Turci a až do roku 1892 bola správne začlenená pod Egypt. Okrem vojenského významu slúžila ako ubytovanie pre pútnikov smerujúcim cez Akabu do posvätnéj Mekky.

Najväčším lákadlom pre všetkých návštevníkov Jordánska je určite jeden z nových 7 divov sveta – skalné mesto Petra, ktoré leží v údolí Vádí Musa. Mesto bolo založené v období medzi 3. storočím pred našim letopočtom a 1. storočím nášho letopočtu kultúrou Nabatejcov a stalo sa hlavným mestom

Obvodové steny mesta Alia v Akabe

ich kráľovstva. Je celé vytesané do pieskovcových skál a najväčší rozkvet dosiahlo okolo roku 62 pred našim letopočtom, kedy v ňom žilo až tridsať tisíc obyvateľov. V roku 106 nášho letopočtu mesto obsadili Rimania a začlenili ho do rímskej provincie Arabia. Rimania sa významne zaslúžili o jeho ďalší rozvoj. Poslední obyvatelia opustili Petru po ničivom zemetrasení v 6. storočí nášho letopočtu a od tej doby sa stala pred svetom prísne stráženým útočiskom miestnych beduínov. Mesto bolo znovuobjavené až v roku 1812 švajčiarskym bádateľom Johannom Ludwigom Burckhardtom, ktorý sa doňho dostal v prestrojení za Araba. Od roku 1985 bola Petra zaradená na Zoznam svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO. Pri vstupnej bráne je umiestnená azda najznámejšia stavba tohto úchvatného miesta tzv. Pokladnica, v arabčine nazývaná Al-Khazneh. Pôvodne mala slúžiť ako hrobka nabatejského kráľa Areta III. Miestni obyvatelia v minulosti uverili legende o tom, že jeden z egyptských faraónov umiestnil do urny na hornom poschodí poklad, a tak sa ho snažili získať tým, že do nej strieľali a hádzali oštepami. Na jej priečelí sú dodnes vidno stopy po guľkách. Za Pokladnicou sa už návštevník môže naplno kochať krásami tohto starovekého mesta, akými sú napríklad Kolonádna ulica, divadlo, kláštor, Urnská hrobka, bloky džinov, Fasádová ulica, hlavné obetisťe Al-Mazbah, Veľký chrám, Chrám okrídlených levov, Peterský kostol, Obelisková hrobka, kráľovské hrobky alebo križiacký hrad Al-Habis.

Asi hodinu cesty autom z Akaby na severovýchod sa nachádza ďalší prírodný zázrak – púšť Vádí Rum, inak nazývaná aj Mesačné údolie. Táto nádherná skalnatá oblasť sfarbená do červena je súčasťou Arabskej púšte, ktorá sa tiahne od Saudskej Arábie až do Jordánska. Jej neobyčajný kolorit, pripomínajúci povrch Marsu, je tvorený žltočervenými piesočnými dunami, obklopenými bizarnými skalnými útvarmi z pieskovca. Horninám dodávajú neobvyklú farbu hlavne zmesi železa v nich obsiahnuté. Miestni beduíni, ktorých tu stále žije okolo dvetisíc, vám za malý poplatok radi predvedú, ako sa dajú červeným pieskom kresliť obrázky na žltý piesok a naopak. Údolie Vádí Rum je veľmi atraktívnou lokalitou pre filmový priemysel z celého sveta vrátane Hollywoodu. Asi najslávnejším filmom, ktorý sa tu nakrúcal, bol film britského režiséra Davida Lawrence z Arábie s hereckými hviezdami ako Peter O'Toole, Omar Sharif alebo Anthony Quinn. Pri jaskyni, v ktorej sa odohrávala jedna z kľúčových scén, sa možno občerstviť mäťovým čajom alebo si zakúpiť ručne vyrábané voňavky. Ale návštevníci si môžu posediť aj na kameni, na ktorom sedel herec Matt Damon vo filme Ridleyho Scotta Marťan. S témou dobývania Marsu súvisí aj ďalší sci-fi film, ktorý sa tu nakrúcal pod názvom Červená planéta v hlavnej úlohe s Valom Kilmerom. Americký režisér Michael Bay využil v roku 2009 exteriéry púšte pri realizácii sci-fi thrilleru Transformers: Pomsta porazených a vzniklo tu aj niekoľko dielov kultovej filmovej ságy Star Wars.

Po ceste na juh krajiny narazíme na ďalší prírodný úkaz, ktorý nemá vo svete obdoby a je ním Mŕtve more. Je to najnižšie položené miesto na svete až 430 metrov pod hladinou mora. Svojou salinitou 34,2 % sa radí k najslanejším vodám sveta. Svojou rozlohou 605 km štvorcových, ktorá sa ale vysychaním neustále zmenšuje, tvorí prirodzenú hranicu medzi Jordánskom a Izraelom. Pre svoje zázračné liečivé účinky sa stalo už pred tisícmi rokmi jedným z prvých kúpeľov na svete. V okolí Mŕtveho mora sa nachádza veľa biblických artefaktov, ale z jordánskej strany sú asi najatraktívnejšie pravdepodobne zvyšky miest Sodoma a Gomora, z ktorých sa však príliš ne-

Pokladnica v Petre

zachovalo okrem solného stĺpu, na ktorý sa podľa biblického príbehu premenila pani Lótová. Kúpanie v Mŕtvom mori je tiež veľmi neobyčajným zážitkom, pretože voda pripomína olej a vďaka svojej hustote krásne nadnáša. Plávať sa v nej príliš nedá a nemala by sa pre vysoký obsah soli dostať do úst ani do očí. Ale po liečivej kúre blatom a solným peelingom z jej dna sa človek naozaj cíti ako znovuzrodený.

Kto by sa chcel v Jordánsku pokochať antickou architektúrou starého Ríma, môže navštíviť zachovalé pozostatky mesta Jerash asi 50 km severne od hlavného mesta Ammánu. Stále živým historickým mestom je Madaba, ktorá je osídlená už od neolitu. Je známa pre nádherné mozaiky byzantskej a umajjovskej doby, znázorňujúce mapy Svätej zeme a Jeruzalema. Pre náročnejších turistov sa ponúka pešia túra na biblickú horu Nebo, odkiaľ Mojžiš hľadel na vysnenú palestínsku krajinu, prechod biosférickou rezerváciou Dana alebo púštne hrady Amra, Kharana a Azraq. V Jordánskom kráľovstve sa dá naozaj z čoho vyberať.

Text a foto: *Vladimír Dubeň*

Vstup do Petry

O tom, čo sme dokázali

Šestnásteho marca 2024 sa konalo v budove Slovenského národného divadla v Bratislave v priamom prenose Rozhlasu a televízie Slovenska (RTVS) slávnostné vyhodnotenie laureátov 27. ročníka Krištáľového krídla – jedného z najprestížnejších domácich ocenení pre významné osobnosti Slovenska za rok 2023.

Organizátori ocenili osobnosti v desiatich kategóriách a odovzdali Mimoriadnu cenu.

Laureátom v kategórii Publicistika a literatúra sa stal Peter Kršák, autor myšlienky, vydavateľ a sponzor monumentálneho a výnimočného edičného projektu *Dejiny seabavedomia / Dejiny sebevedomí* – Diplomati bez pasu, československé osobnosti od roku 1928 do roku 1972 – 3. diel; Rodinné striebro a Zlatý poklad.

Za pomoci 77 autorov – historikov, filozofov, spisovateľov či publicistov, vykresľuje výnimočný *portrét duchovného bohatstva Čiech, Moravy a Slovenska*.

Krištáľové krídlo (dvojkilovú, 43 centimetrov vysokú sošku z bronzu a zo skla) prevzal z rúk generálneho riaditeľa RTVS Mgr. Ľuboša Machaja.

„Peniaze majú zmysel len vtedy, keď majú dušu. Inak sú to len nuly za jednotkou...“ – takto sa vyznal čerstvý laureát. *Päť-zväzková publikácia vznikala 15 rokov a obsahuje takmer osem stoviek hesiel osobností českého a slovenského pôvodu (zo stredo-európskeho regiónu)*. Nachádzajú sa tu architekti, stavitelia, divadelníci, filmári, hudobníci, skladatelia, interpreti, spoločensky významné osobnosti, lekári, prírodovedci, vynálezcovia, spisovatelia, básnici, vedci v oblasti humanitných a spoločenských vied, vojaci, vojvodcovia, výtvarní umelci, dizajnéri.

Štvrtý diel sa venuje československým priemyselným odvetviam, firmám i inštitúciám, ktoré prispeli k skvelej prestíži značky Made in Czechoslovakia. *Piaty diel* pojednáva o československých fenoménoch, o našom hmotnom i nehmotnom dedičstve.

„*Publikácia má charakter malých literárnych príbehov, nie je len sumárom suchých faktografických hesiel. Ide o vzrušujúce a inšpiratívne čítanie s edukačným významom. Často si myslíme, že človek, ktorý je príslušníkom malého národa, má minimálne šance sa presadiť vo svete. Osudy ľudí, o ktorých píšeme v našej publikácii, dokazujú pravý opak*“ – hodnotí výsledok pätnásť-ročného úsilia autor projektu.

Prečo to vlastne spomíname? Autormi hesiel sú:

Mgr. Peter Cabadaj – poverený generálny riaditeľ Slovenskej národnej knižnice (SNK) v Martine (2000), odborný pracovník Národného biografického ústavu (NBiÚ) a riaditeľ odborných kultúrnych a edičných aktivít (2000 – 2008), od marca 2008 – 2013 námestník generálneho riaditeľa SNK pre Pamätník slovenskej kultúry v Martine; 2013 – 2014 tajomník MS pre kultúrnu, umeleckú a záujmovú činnosť, 2014 – 2019 vedecký tajomník MS, momentálne samostatne zárobkovo činný – vypracoval medailóny 32 osobností a prispel tiež obrazovou dokumentáciou;

Danka Lacková – odborná pracovníčka NBiÚ SNK v Martine, pôsobiaci na tomto pracovisku od r. 1969 nepretržite do dnešných dní, odovzdala 23 hesiel a

Ing. Ivana Poláková, PhD. – metodička Národného bibliografického ústavu (NBÚ) SNK v Martine (2004 – 2010), vedúca oddelenia výskumu a bibliografie (OVaB) Štátnej vedec-

Ďakovná reč starostu obce Terebová – Ing. Jozefa Dávidika, za ocenenie Najkrajšie knihy a propagačné materiály o Slovensku za rok 2023 v priestoroch SVK B. Bystrica 9. 4. 2024 (foto: Marek Durdiak)

Čitateľská súťaž – Kniha Horného Považia 2023 – 23. 4. 2024 v ŽK – 2. miesto v kategórii odborná literatúra sa umiestnila kniha – Terčovská muzika

Dňa 16. 3. 2024 sa konalo v budove SND v Bratislave slávnostné vyhodnotenie laureátov 27. ročníka Krištáľového krídla. Na fotografii zľava: moderátorka, Božidara Turzonovová, Peter Kršák. (internet)

Ocenený Peter Kršák (internet)

Prezentovaná publikácia, vo vitríne v priestoroch výstavnej siene Artisan, kde sa uskutočnilo slávnostné uvádzanie do života (foto: Ivana Poláková)

kej knižnice (ŠVK) v B. Bystrici (2019 – 2023), v súčasnosti odborná pracovníčka NBIÚ SNK v Martine – vypracovala medailóny 11 osobností.

Slávnostné predstavenie prvých dvoch zväzkov sa uskutočnilo dňa 22. 9. 2022 počas covidovej situácie v priestoroch výstavnej siene ARTISAN v Bratislave. *Ďalšie tri zväzky prechádzajú do dnešných dní redakčnými a predtlačovými úpravami.*

Podvečerom prítomných sprevádzala Katarína Martinková.

Ako prvý vystúpil autor projektu, Peter Kršák, ktorý sa zamyslel nad časom i zvláštnou pravdou – že „napísané platí“. Povedal: „Pristavme sa pri ich menách, lebo vytvárali a spoluvytvárali dušu a charakter svojich národov. Odovzdali nám poslanstvo. Nositeľom ich poslania je aj slovo... Príbehy, dôkazy o ume a genialite ľudí životne zviazaných s našim územím nájdete v týchto knihách. Je potrebné, aby hrdosť na materinský jazyk a na vlasť našich otcov pretrvala ako kultúrne dedičstvo...“

Vystriedal ho editor projektu PhDr. Dušan Kováč, DrSc., ktorý skonštatoval, že dielo nevznikalo ľahko. Uviedol, že kľúč, ktorý použili pri výbere, bol nasledovný – osobnosti, ktoré sa vo svojom živote a vo svojej tvorbe nejakým spôsobom dotýkajú Čiech či Slovenska. Pritom muselo ísť o osobnosti významné, ktoré vo svojom odbore dosiahli úspechy a boli známe aj v zahraničí. Pripomenul, že hneď narazili na problém rozsahu. Preto museli robiť tvrdý výber. Na druhej strane ich tešilo, že pri práci zažili aj radosť z objavovania! Naznačil, že určite sa dalo diskutovať o tom, či výber, ktorý sa urobil, nemohol byť v niektorých oblastiach iný. Počítajú s tým, že v diele sa bude pokračovať aj po vyjdení kompletnej publikácie, aby priblížili čitateľom ďalšie osobnosti, ktoré sa z rôznych dôvodov do tejto publikácie nedostali.

Doc. PhDr. Felix Černocho, CSc. týmito slovami vyprevádzal dva zväzky publikácie do života: „Sebavedomí lidé mohou si vytýčovat i mety nejmělejší. Sebavedomí se však nerodí spontánně, natož snadno. Třeba ho ve vši poctivosti hledat, nacházet, utvářet, posilovat... Předložené osudy a činy přesvědčují, že máme být na co hrdí a tudíž nač navazovat při zmnožování odkazu předků pro další a další pokolení...“ Nezabudol pripomenúť otca národa – Františka Palackého či Pavla Jozefa Šafárika, Jána Kollára či Ludovíta Štúra.

Prof. Božidara Turzonovová sa prihovorela prítomným prostredníctvom on-line videoprojekcie. Uviedla, že každá doba má svoje elity a naše sebahodnotenie, sebavedomie a sebauvedomenie súvisí predovšetkým s ich výkonmi. Zdôraznila, že netreba sa zdráhať uznať naše hodnoty, tým skôr, že boli už dávno uznané vo svete. Upozornila, že musíme byť na tieto hodnoty hrdí.

Ďalším ocenením, ktorým sa môže pochváliť Peter Cabadaj, je *Najkrajšia kniha Slovenska za rok 2023*, ktoré získal so svojimi spolupracovníkmi za knihu *Terchovská muzika. Desiat rokov zapísaná v UNESCO (2013 – 2023)*. Túto radostnú zvest' naživo spevom a hudbou ocenili terchovskí muzikanti – Ťažká muzika dňa 9. apríla 2024 v priestoroch Štátnej vedeckej knižnice (ŠVK) v Banskej Bystrici. Súťaž tradične organizuje Klub fotopublicistov Slovenského syndikátu novinárov s ďalšími partnermi.

V kategórii *Najkrajšie kalendáre Slovenska na rok 2024* prvé miesto obsadil kalendár z dielne ŠVK BB s názvom *Život musí mať cveng*, čo bolo životným krédom slovenského spisovateľa, učiteľa, bankového úradníka, politika a redaktora Jozefa Gregora Tajovského, ktorého 150. výročie narodenia (18. 10. 1874) si pripomenieme v októbri. ŠVK – Literárne a hudobné múzeum (LHM) dokumentuje aj archívne materiály manželky J. G. Tajovského – Hany Gregorovej. Zároveň spravuje jednu z najnavštevovanejších literárnych expozícií na Slovensku – Pamätný dom J. G. Tajovského v Tajove.

Kalendár prináša výber fotografií – ukážky zbierkových predmetov z fondu múzea, ktoré sa podarilo zhromaždiť za roky dokumentácie tejto významnej osobnosti. Zostavovateľom kalendára je *Mgr. Peter Filín*. Grafické spracovanie zabezpečil *PaedDr. Dušan Jarina*, správca Galérie v podkroví, ktorá budúci rok oslávi 20. výročie svojho otvorenia.

Určitou raritou je aj skutočnosť, že v kategórii *Najkrajšie kalendáre Slovenska na rok 2023* obsadil druhé miesto kalendár *Architektúra knižníc 2023*, taktiež z dielne ŠVK BB. Zostavovateľom je vedecko-výskumný pracovník ŠVK v B. Bystrici – *Ing. arch. Rastislav Udžan, PhD.* Kalendár bol po prvýkrát vytvorený v medzinárodnej spolupráci s kanadským knihovníkom a fotografom *Thomasom Guignardom*. Výrazný technologický progres 21. storočia sa prejavuje taktiež v architektúre knižníc a je úchvatné sledovať, ako sa ich funkčná typológia a dizajn kontinuálne vyvíjajú v reálnom čase a v dobe, ktorú prežívame.

Výstava ocenených exponátov trvá každoročne v priestoroch ŠVK v B. Bystrici do začiatku mája príslušného roka. Následne výstava putuje do konca roka po vybraných slovenských mestách.

Všetkým tvorcom blahoželáme a ďakujeme za krásne edičné výstupy!

Ing. Ivana Poláková, PhD.
ivanapolakovatarcal@gmail.com

Dobré slovo nielen deťom

V roku 2001 založili slovenskí absolventi Akadémie múzických umení v Prahe neziskovú organizáciu BONA FIDE, s cieľom rozvíjať slovenské kultúrne tradície, slovenskú reč i národné povedomie, vytvoriť niečo, čo by scelilo pretrhnuté korene a dalo možnosť prepojenia s domovom, ktorý oddelila hranica. V tom čase to boli už výkonní umelci – herci, režiséri, scénografi, výtvarníci, hudobníci, filmári, scenáristi, fotografi, skladatelia. Postupne sa pridali aj životní partneri a priatelia iných profesií. V roku 2021 sme si pripomenuli 20. výročie založenia tohto spolku, ale nebol čas na oslavy, mali sme tu covid a s ním plno obmedzení.

Po rozdelení Československa sa slovenčina vytratila z médií i bežného života. Náplňou spolku bolo vytvárať a produkovať kultúrne projekty z rôznych oblastí umeleckého zamerania. Cesta BONA FIDE k výchove a vzdelávaniu detí, ale i k podpore komunikácie a rozvíjaniu kreativity v bilingválnom prostredí sa začala v roku 2001 naštudovaním divadelného dvojazyčného predstavenia pre najmenších O statočnom Gašparkovi

a divadelného predstavenia pre širokú verejnosť Život potulného komedianta. V roku 2003 spolok spolupracoval na vydaní dvojazyčnej rozprávkovej knihy Slovenské rozprávky. Ďalším divadelným dvojazyčným projektom sa stalo predstavenie Rozprávky jsou pohádky.

Dvojazyčnosť sa stala charakteristickým znakom projektov pre deti, čím sa podarilo zapojiť nielen deti z minoritného slovenského prostredia, ale prináša to rozšírenie prístupu k slovenčine i pre deti z majoritnej i inojazyčnej spoločnosti.

Nielen inscenácia a publikovanie klasických rozprávkových príbehov, ale aj reflexia súčasného sveta a života vo forme prístupnej pre deti je charakteristická pre BONA FIDE. Skutočným novátorským počínom bolo vydanie dvojazyčnej knihy Miriam Peškovej Bruško, bruško, kto v tebe býva?, ktorá prevedie deti obdobím deviatich mesiacov pred ich príchodom na svet.

Veľký úspech taktiež zaznamenala výstava fotografov – členov spolku, usporiadaná v roku 2013 v spolupráci s GHMP v Dome fotografie v Prahe – Slovenská nová vlna.

Od roku 2014 začala príprava a vysielanie rozhlasovej relácie pre dospelých poslucháčov v slovenčine Slovenská mozaika. Jej minulé i premiérové časti je možné si vypočuť na linku: <https://bonafideos.cz/slovenska-mozaika>. Slovenská mozaika pravidelne prináša informácie o dianí na Slovensku v oblasti kultúry, vedy, histórie, životného prostredia, kul-

túrnych tradícií a spoločnej česko-slovenskej vzájomnosti.

Postupne, ako sa činnosť BONA FIDE rozširovala a rozvíjala v tradičných aj nových formách, vznikla myšlienka reprezentatívnej prezentácie celoročnej činnosti. A tak tento rok je pripravený už 10. ročník Festivalu českej a slovenskej tvorby pre deti. Koná sa každoročne v októbri, v mesiaci česko-slovenskej vzájomnosti. V jeho rámci bola napr. usporiadaná autorská výstava bábkových výtvarníkov a scénografov Tajomný svet bábok, ktorá priniesla kúzelný návrat do sveta krásy a fantázie nielen pre deti. Nezabudnuteľná zostane aj minuloročná spoločná inscenácia Divadla Drak z Hradca Králové a Bratislavského bábkového divadla Zbojník a Kašpárek, ktorá priniesla v hu-

Viera Kučerová

morej podobe zamyslenie nad vážnymi vecami, našimi typickými povahovými rysmi a postojmi.

Aj tento ročník Festivalu predstaví divadelnú, knižnú a výtvarnú tvorbu pre deti. Dramaturgická koncepcia vychádza z histórie spoločného štátu a života v dvoch samostatných republikách, ale i z absurdnosti vojnových konfliktov a boja proti rasovému násiliu. Poukáže na nutnosť uchovania prírodných zdrojov a silu priateľstva.

Od vzniku BONA FIDE je jeho najvýraznejšou osobnosťou MgA. Viera Kučerová, nielen podpredsedníčka spolku, ale aj herečka, dramaturgička, scenáristka, spisovateľka, produkčná a dobrá duša spolku. Predsedom spolku je od jeho založenia herec a moderátor Mgr. Richard Trstán. Spoločne už 22 rokov propagujú slovenčinu v ČR a československú vzájomnosť medzi dospelými aj deťmi

Pripravili: *Eva Zajíčková,*
Viera Kučerová
Foto: *archív BONA FIDE*

ZÁŠTITU NAŠ FETIVALEM PŘEVZALI PREZIDENT ČR PETA PAVEL A VELUVSLANKYVNĚ SA V ČR INGRID BROCKOVÁ

FESTIVAL

české a slovenské tvorby pro děti a mládež

PRAHA 19. – 24. ŘÍJEN 2024

19. 10. 2024 - 10:00 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
KOUZLO ILUSTRACÍ – ČASO ILUSTRACÍ
Vernísal výstava Ildy Békés

19. 10. 2024 - 10:30 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
MALÝ PANDA, TATO A MĚSÍČEK
Výstava workshop a prezentace knihy upravené
Zuzana Páralová, Scénáři: Ildy Békés
a Patricia Procházková

19. 10. 2024 - 11:00 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
OSTROV HER – OSTROV HŘER
Workshop, interaktivní hra, představení díla
Scénáři: Vera Bělová, Klara Čepová de Solís

19. 10. 2024 - 11:00 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
ČERT TĚ BERU – ČERT TĚ BERU
Lektorská představení a dětské představení a taneční hra
a tanec, Scénáři: Lenka Váňová a Marie Volná
Divadlo 120100

19. 10. 2024 - 10:30 h.
Divadlo Páralová, Vozňanská 1, Praha 2
SCÉNOGRAFIE – SCÉNOGRAFIE
Vernísal výstava divadelních a scénických scénografií
Františka Čížka

19. 10. 2024 - 10:00 h.
Divadlo Páralová, Vozňanská 1, Praha 2
DRÁKO PO – MYSTERIA SUPPA
Příběhy ve vzdušném prostoru – ve slovenštině a
v češtině, výstava (strana), křeslo se světly, Scénáři:
Richard Trnka, Eva Kabanová, nakrytý ležák a židle
Marko Leák

19. 10. 2024 - 14:00 h.
Karel se, Křehká, V šedých 132, Praha 1
DANNA A JANNA
Dramatizace dopravní knihy Marka Šarouna
a Dana a Jano, křeslo (jako spíše doplněk), Scénáři:
Petr Ondraček, Lenka Čepová de Solís

20. 10. 2024 - 10:00 h.
Divadlo v Praze, Štefánská 21, Praha 1
KVAK A ŽLUŘKA
Dramatizace příběhu dvou kamarádů, pohádkové příběhy
a hra s hudebním doprovodem Zdenka, Scénáři:
Miroslava Čermáková a Marie Marková

20. 10. 2024 - 10:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
JAK VEŽERÁ KNĚHA – ANO VEŽERÁ KNĚHA
Asteráka hraje a workshop,
Scénáři: Lenka Čepová de Solís, František Čížka

21. 10. 2024 - 9:30 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
BAJKA
Interaktivní představení pro děti, kde si děti
zabývají příběhy a příběhy dějiny a zachování přirody,
Scénáři: Petr Ondraček, Lenka Čepová de Solís

21. 10. 2024 - 10:30 h.
Prostředí koncertní, Na Kopečkách 1, Praha 1
**UMĚNÍ BUDOUCNOSTI
UMĚNÍ BUDOUCNOSTI**
Interaktivní workshop a představení her
Klára Čepová de Solís

21. 10. 2024 - 10:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
HLAVNÍ MĚSTO – HLAVNÍ MĚSTO
Vernísal výstava Františka Čížka

22. 10. 2024 - 10:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
**PŘÍBĚHY K. HERBÁŘE
– PŘÍBĚHY K. HERBÁŘE**
Křeslo, hraje a hraje, představení a představení
Scénáři: Miroslava Čermáková, Lenka Čepová de Solís
a Patricia Procházková

22. 10. 2024 - 10:00 h.
Miroslava Čermáková, Městská radnice, Praha 1
ČYME A ČYME DĚTEM A DĚTEM
Interaktivní program s knihou, interaktivní
a interaktivní představení, Scénáři: Zuzana
Páralová, Ingrid Brocková, Marko Leák, Lenka
Čepová de Solís, Richard Trnka, Vera Bělová

22. 10. 2024 - 14:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
**ZÁCHRANNÁ STANICE
– ZÁCHRANNÁ STANICE**
Slovenská upravená Zuzana Páralová představení
knihy se samé zachránka stanice, křeslo (jako
spíše doplněk) a taneční hra, křeslo (jako
spíše doplněk), Scénáři: Zuzana Páralová a Patricia Procházková

23. 10. 2024 - 10:00 h.
Miroslava Čermáková, Městská radnice, Praha 1
**HRDINKOVĚ MEZI NÁMI
– HRDINKOVĚ MEZI NÁMI**
Křeslo se světly, představení a představení
workshop, prezentace knihy a představení
upravené příběhy Zdenka a Lenka Čepová de Solís
Lenka Čepová de Solís

23. 10. 2024 - 10:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
**ZE ŽIVOTA SMĚTÍ
– ZE ŽIVOTA SMĚTÍ**
Hraje a hraje, představení a představení
Scénáři: Lenka Čepová de Solís, Lenka Čepová de Solís
a Patricia Procházková

23. 10. 2024 - 9:30 h.
Děti samostatně navštíví, Vozňanská 1, Praha 2
ČESKÁ KRAJINA
Křeslo pohádky představení a představení
– interaktivní představení, Křeslo: Ingrid Brocková
a Lenka Čepová de Solís

23. 10. 2024 - 14:00 h.
Slovenský institut Praha, Rybanská 1, Praha 1
**PŘÍBĚHY Z LUN A MORAAD
– PŘÍBĚHY Z LUN A MORAAD**
Workshop a hraje se upravené příběhy
Scénáři: Lenka Čepová de Solís a Patricia Procházková

24. 10. 2024 - 10:00 h.
Miroslava Čermáková, Městská radnice, Praha 1
**SLUNÍČKO A KAMARÁDI
– SLUNÍČKO A KAMARÁDI**
Prezentace divadelního a interaktivního představení
Scénáři: Lenka Čepová de Solís a Marie Marková

24. 10. 2024 - 10:00 h.
Křeslo: Lenka Čepová de Solís, 129 101, Praha 1
**MENGELEHO DĚVČA
– MENGELEHO DĚVČA**
Prezentace knihy, představení a hraje
a představení Miroslava Čermáková, Scénáři:
Lenka Čepová de Solís, Richard Trnka a Vera
Bělová

Změna programu vyhrazena.

Slovenský folklór v exotike

*Spev je mojím životom, pieseň chlebom,
čo ma sýti, hudba vodou, čo ma napája...*

Eleonóra VANČÍKOVÁ KAPASNÁ, jedna z najúspešnejších a najvýraznejších folklórnych speváčok na Slovensku, reprezentuje slovenské umenie doma a vo svete už 60 rokov, spieva aj piesne iných žánrov až v 17 jazykoch. Štvrtstoročie pracovala v Slovenskom rozhlase ako hudobný dramaturg a s rozhlasovým OLUN-om nahrala stovky folklórnych piesní. Norika je výborná speváčka, tanečníčka, stála sólistka rozhlasového OLUN-u, FS Karpaty, Folkduoplus, umelecká vedúca Speváckej skupiny Eleonóry Vančikovej Kapasnej, bývala dlhoročná sólistka Lúčnice, SĽUK-u, FS Važec z Važca, hlasová pedagogička, scénaristka, režisérka, organizátorka, moderátorka, víťazka československých, slovenských a zahraničných súťaží, držiteľka viacerých kultúrnych ocenení.

Nedávno ste sa vrátili z Mexika a pred pár mesiacmi z koncertného turné po Austrálii a Thajsku. Ako reagovalo latinsko-americké, austrálske a thajské publikum na slovenský folklór a mali ste čas aj na nejaké pamiatky?

Boli to dva odlišné zájazdy. V Mexiku som bola v júli, už druhýkrát s naším vynikajúcim Folklórnym súborom Karpaty z Bratislavy, v ktorom som sólistkou, umeleckou vedúcou, hlasovou pedagogičkou a zároveň aj jeho spoluzakladateľkou. S mojím bratom, umeleckým vedúcim a choreografom súboru, Miroslavom Kapasným, sme prijali pozvania na tri festivaly, v Guanajuato, v Hidalgo a v Mexico City. Bolo to veľmi intenzívnych 16 dní, nabitých každodennými vystúpeniami, na ktorých nás Mexičania, blízki nášmu temperamentu, prijímali s nadšením a rov-

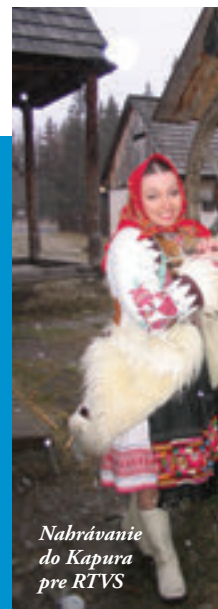
nako reagovali, keď som spievala ich pieseň v španielčine. Medzi pamiatkami nechýbali pyramídy Slnka a Mesiaca v Teotihuacane, historické námestie El Zócalo v centre dvadsaťmiliónového Mexico City, archeologické nálezisko Tula, s 5 metrov vysokými kamennými sochami bojovníkov, nazývaných Los Atlantes, súvisiacich s Atlantídou. Na začiatku roka sme ako Folkduoplus odleteli na naše druhé trojmesačné Australia-Thailand Tour 2024. Absolvovali sme ho vo dvojici, s akordeonistom Teodorom Duchovičom, na rovnakom sme boli v roku 2020, po vianočných koncertoch pre ambasády v Kuvajte a v Nórsku. Koncertovali sme najmä pre Slovákov a Čechov, ale aj pre všetkých priaznivcov dobrej hudby v šiestich štátoch, v šiestich najväčších mestách Austrálie – v Sydney, Melbourne, Perthe, Brisbane, Adelaide,

*Eleonóra Vančíková Kapasná – 17-ročná víťazka
– Príležitosť pre talenty v Československej televízii*

*Eleonóra Vančíková Kapasná a ocko,
MUDr. Michal Kapasný*

*Nabrávanie
do Kapura
pre RTVS*

Canberre, tiež v hlavnom meste Thajska v Bangkoku a Pattaya. Absolvovali sme 13 preletov, 35 tisíc kilometrov, 22 koncertov, 6 výchovných pre deti. Okrem koncertných čísiel sme spievali aj na želanie, to prispelo ku strhujúcej atmosfére v sále, keď všetci spievali, tancovali a niektorí spontánne vybehli aj k nám na javisko. Stretnutia po koncertoch boli plné vďaky a uznania našej profesionality, tiež ľudskosti na javisku aj mimo neho. Vážime si priazeň publika a ďakujeme za opätovné pozvania zo všetkých miest.

Vystupovať vo dvojici, zaujať a zvládnuť také náročné turné nie je vôbec jednoduché. Museli ste sa nejako špeciálne pripravovať?

Prípravou boli naše predchádzajúce roky života. Po skúsenostiach môžem povedať, že na to, aby človek zvládol úspešne trojmesačné turné v zahraničí, musí mať v sebe veľa lásky k tomu, čo robí, ale aj istú dávku dobrodružnej povahy, tolerancie, odvahy, technickej remeselnej vyspelosti, profesnej skúsenosti, vnútornej sily a energie, aj pevnej vôle na prekonávanie nepredvídateľných situácií i prekážok. Keďže vystupujeme vo dvojici, musíme byť v optimálnej kondícii. Nikto na nás nemôže vidieť únavu, ktorú občas pocítíme pri náročných presunoch, rýchlych zmenách časových pásiem a nadmorskej výšky. Ale každý deň stojí za námahu. Mojmým zdrojom energie sú úsmevy v očiach spokojného publika, ich úprimná radosť a potlesk. Vtedy zabudnem na bolesť.

Dozvedela som sa, že na pódiu ste boli už ako dvojročná. Kto vás viedol k spevu, kde sú vaše korene a ako sa váš život prepojí s Folklorným festivalom Východná?

Narodila som sa v Žiline do lekárskej, umelecko-muzikantskej rodiny a vyrastala v podtatranskej obci Važec, v ktorej bol môj ocko, zubný lekár MUDr. Michal Kapasný, šesťdesiat rokov umeleckým vedúcim a choreografom FS Važec z Važca. Starý apa založil Spevácky zbor slovenských učiteľov v Trenčianskych Tepliciach, do ktorého chodili spievať pedagógovia z celého Slovenska. Mamička, Eleonóra Kapasná, riaditeľka Osvetovej besedy, bola výborná tanečnica. Rodičia nám od malička vstúpili do úcty k našim tradíciám, viedli nás k cieľavedomosti a dôslednosti, pracovitosti a zodpovednosti, slušnosti a pokore. Ocko hrával každý deň doma na klavíri, tie melódie som hneď čisto intonovala, preto začal môj talent rozvíjať a už ako dvojročná som prvýkrát spievala sólo na veľkom javisku na FF Východná. Odvtedy som 55 rokov vystupovala s FS Važec a desiatky rokov som spevom

otvárala aj Folklorný festival vo Východnej, oblečená ako nevesta vo važeckom kroji, s nádhernou partou na hlave.

Vysokú školu pedagogickú v Trnave ste ukončili úspešne doktorátom, popritom ste takmer dennodenne dochádzali do Bratislavy a na vystúpenia. Ako ste to stíhali?

Popri štúdiu na vysokej škole pedagogickej v Trnave som takmer denne dochádzala do Bratislavy na nácivky do Lúčnice, na nahrávky do Československého rozhlasu a televízie, spolupracovala som s viacerými hudobnými telesami, ktorých bolo jedno obdobie naraz desať, frekvencia mojich speváckych aktivít sa neustále zvyšovala. Bola som k sebe vždy náročná, fanaticky zanietena pre spev, hudbu a folklór. Aby som všetko stíhala, všade som behala, pri presunoch po meste, neskôr po chodbách rozhlasu, kde som štvrtstoročie pracovala ako hudobná dramaturgická a relácie som chcela vždy hudobne vyšperkovať, tiež s dcérou do školy, na krúžky a na všetky moje spevácke aktivity. Začala som pôsobiť aj ako hlasová pedagogička v popredných vysokoškolských súboroch. Musela som systematicky deliť čas medzi rodinu, prácu, spev a súbory. Nadovšetko milujem svoju rodinu, dcéru Annamáriu, preto som šťastná, že sme istý čas mohli spievať aj spolu, so súborom Karpaty a na koncertoch v rozhlase.

Na pozitívne reakcie ste si zrejme za 60 rokov účinkovania zvykli. Čo je na folklóre také fascinujúce, že ste mu prakticky obetovali celý svoj doterajší život?

Slovenský folklór je jedinečný, pestrý, temperamentný, lyrický aj melancholický, nielen hudobne a tanečne, ale aj vizuálne. Reprezentovala som Slovensko v 80 krajinách sveta, na všetkých kontinentoch okrem Antarktídy, s hrdosťou som našu krajinu zviditeľňovala a nebolo miesta vo svete, kde by náš folklór neočaril a nenadchýnal. Ľudové piesne sú úprimnou výpoveďou našich predkov, sú odrazom doby, akousi encyklopédiou ich života a duší. Ako archeológovia skúmajú vykopávky, aj ja som dlhé roky hľadala v starých knihách už dávno zabudnuté piesne, aby som im na javisku vdýchla nový život. Usilujem sa ukázať slovenský folklór v celej širokej palete jeho odtieňov, zo všetkých kútov Slovenska. Som speváčka, pre ktorú kariéra nie je cieľ, podstatná je cesta, so snahou byť lepšia, chcieť sa neustále zdokonaľovať, s túžbou vnášať do srdca ľudí pečať lásky a radosti. Som vďačná za túto možnosť aj za liečivý pocit, ktorý mi spev prináša.

Anna Sláviková

Foto: archív Eleonóry Vančíkovej Kapasnej

S dcérou Annamáriou, Anseong, Južná Kórea

Folkduoplus – Eleonóra Vančíková Kapasná a Teodor Duchovič, FS KARPATY

V Melbourne, Austrália, marec 2024

SPOLOČNOSŤ ČESKO-SLOVENSKÝ PLES S.R.O. UVÁDZA

Česko ples Slovenský

11. ročník

1. 2. 2025 • OBECNÍ DŮM • PRAHA

HLAVNÉ HVIEZDY GALAVEČERA

JANA KIRSCHNER • JANEK LEDECKÝ

ANNA K • MARTIN GYIMESI

Rozhlasový Big Band Gustava Bromy

A ĎALŠÍ

MODERUJÚ

EVA PERKAUSOVÁ A ADAM BARDY

VIAC INFORMÁCIÍ A PREDAJ VSTUPENIEK

www.ceskoslovenskyples.cz

Art of Word

Česko ples Slovenský

SLAVICA
production company

Príloha časopisu Listy Slovákov a Čechov

Klára Vokálová Příběh Liselotte Židové

Na Pražskej medzinárodnej konferencii v roku 2023 venovanej národnostným menšinám získala zaslúžené II. miesto Klára Vokálová zo septimy Všeobecného a športovního gymnázia v Bruntále za obsiahlu štúdiu Liselotte Židové a zatopená minulosť. Příběh Liselotte Židovej načrtáva niele históriu regiónu a rodiny, ale oslovuje etickým cítením. Štúdiu uverejňujeme prakticky celú, okrem poznámok a časti dokumentov.

ÚVOD

1. října 1938, pouhé dva dny po podepsání Mnichovské dohody, překročila německá armáda československé hranice. Došlo k nucenému postoupení Sudet Německu. Židé žijící v pohraničí si uvědomovali, co pro ně postoupení Sudet znamená, a proto se spousta z nich začala stěhovat do vnitrozemí.

V pohraniční obci Leskovec nad Moravicí (Spachendorf), jež v té době byla čistě německou vesnicí, žila jen jedna židovská rodina – rodina Lipschitzova. Z této rodiny pocházel otec tehdy osmileté Liselotte. Nevraživost spoluobčanů vůči židovské hlavě rodiny se stupňovala a stala se impulsem k odchodu v osmatřicátém roce.

V této práci bych vám ráda představila životní příběh Liselotte Židové, jež byla jako dítě vytržena ze svých kořenů a nucena opustit svůj domov. Poukázat bych chtěla také na národnostně i nábožensky smíšený charakter rodiny, z níž pocházela. I když vesnici v pohraničí symbolicky pohřbila voda, příběh Liselotte a jejích příbuzných by pod vodou zůstat neměl.

DĚTSTVÍ A MLÁDÍ LISELOTTE ŽIDOVÉ PŮVOD RODINY

Liselotte Židová (roz. Lipschitzová) se narodila 13. září 1930 v Bruntále do německo-židovské rodiny Lipschitzů.

Otec Arthur Lipschitz, narozený roku 1897, pocházel z německy mluvící rodiny židovského vyznání. Dědeček Berthold Lipschitz z otcovy strany byl ortodoxní Žid původem z polského Skočova a babička Albertine pocházela z Leskovce nad Moravicí. Matka Hedwig Lipschitzová (roz. Czeschová) se narodila roku 1905, její matka rázná řeznice z Razové (přezdívaná Czesch Oma) brzy ovdověla a zůstala sama na péči o děti. V domácnosti u Czeschů se dětem dostávalo katolické výchovy.

Liselotte Židová,
roz. Lipschitzová, 1939
(Zdroj: Paměť národa)

Rodiče Liselotte Židové,
manželé Lipschitzovi,
(Zdroj Židovská obec
Olomouc)

Oba rodiče vyrůstali v Leskovci nad Moravicí, tudíž se znali již od dětství. Roku 1927 uzavřeli úřední sňatek. I přes odlišná vyznání se rodiny vzájemně tolerovaly a respektovaly, v těžkých časech jim soudržnost nebyla cizí.

ŽIVOT DO ROKU 1938

Malá Liselotte prožívala až do roku 1938 dětství stejně jako její vrstevníci. Otec pracoval u firmy A. Rudolph a matka se starala o domácnost. Liselotte navštěvovala německou školu a byla vychovávána v katolické víře. S matkou pravidelně chodily do kostela v Leskovci.

V předválečném období si začala všímat, že něco není v pořádku a že se něco děje. Z občas vyslechnutých rozhovorů dospělých vycítila nejistotu oproti dřívějšímu. První projev silícího antisemitismu bylo falešné obvinění Arthura Lipschitze z defraudace peněz. Nevraživost spoluobčanů se stupňovala. Zlom nastal na podzim roku 1938, kdy již několik dní před mobilizací československých vojsk začala rodina balit svůj majetek. Dne 3. října bylo před dům rodiny přistaveno nákladní auto, které bylo součástí spěšného stěhování fabriky z Leskovce do Prahy. Během nakládání osobních věcí Lipschitzů se ale atmosféra vystupňovala natolik, že se ani nestihlo vše pobrat a naložit. Před nákladním autem se shromáždilo velké množství místních obyvatel, kteří rodině hrozili pěstmi a nenávisťně na ně pokřikovali. Bylo nutné odjet. Nákladní auto opustilo Leskovec a Lipschitzovi se museli na dlouhou dobu rozloučit se svým domovem.

PO ODCHODU Z DOMOVA

Krátký čas pobývala rodina v Olomouci, kde Liselotte po dobu tří týdnů navštěvovala německou školu. Během tohoto pobytu v Olomouci nabídla rodině pomoc teta Marie (zvaná Mici) z matčiny strany společně s jejím českým manželem Bohumilem Trubačem. Podíl na tomto gestu měla údajně mít i Czesch Oma, která podporovala soudržnost mezi sestrami. Teta Marie s manželem pobývali v Trojanovicích, což je rozsáhlá podhorská vesnice u Frenštátu pod Radhoštěm.

Do Trojanovic dorazila Liselotte pouze za doprovodu své matky. Otec se tou dobou zdržoval v Praze, kde vyřizoval záležitosti související s továrnou. Pobýval tam v pronajatém bytě na Vinohradech.

VELKÁ ZMĚNA

Liselottin rodný jazyk byla němčina. V rodině se vždy mluvilo výhradně německy, tudíž byl příjezd do Trojanovic ze začátku zkomplikovaný jazykovou bariérou.

V začátcích tedy byla nutná pomoc ze strany tety Marie, která češtinu ovládala. Po krátké době začala Liselotte navštěvovat českou školu, ale kvůli svému židovskému původu měla problémy s nástupem, jelikož ředitelka školy ji nechtěla přijmout. Její postoj nakonec změnil někdo z místních, komu se podařilo ji umluvit.

Liselotte se brzy začlenila do kolektivu a získala nové přátele. Její výsledky ve škole byly výborné, jedničky měla dokonce i z češtiny.

NA PŘELOMU LET 1938 A 1939

Před Vánoci roku 1938 odjely Liselotte s matkou do hlavního města za otcem. Následující měsíce Liselotte navštěvovala českou školu na Vinohradech.

Arthur Lipschitz se stejně jako mnoho ostatních lidí židovského původu nechal pokřtít v domněni, že jej rezignace na židovské náboženství uchrání před represemi. To se odehrálo 6. února 1939 v kostele na náměstí Jiřího z Poděbrad, krátce poté ještě uzavřel církevní sňatek se svou ženou, aby tak opravdu stvrdil změnu své víry. Dne 15. března roku 1939 se členové rodiny v Praze stali svědky vpádu německých vojsk. Příchod okupantů vyvolal v devítileté Liselotte strach.

Otec poté přišel o své zaměstnání v Praze, a tak se v červnu 1939 celá rodina vrátila do podhorské vesnice na Moravě. Tentokrát už všichni tušili, že jejich pobyt v Trojanovicích bude dlouhodobý.

VÁLEČNÝ DOMOV

V Trojanovicích Liselotte opět navštěvovala českou školu, poté pokračovala na měšťanské škole (tzv. měšťance) ve Frenštátě pod Radhoštěm. Otec každý den dojížděl dvě a půl hodiny vlakem do Ostravy, kde pracoval jako pomocný dělník. Ve vlaku mohl jezdit jen v posledním vagonu, nesměl si sednout a také musel nosit židovskou hvězdu. Matka se snažila přivydělávat si a získávat potraviny jak pro sebe, tak i pro židovské příbuzenstvo, kterému posílali balíky do Terezína.

Obyvatelé Trojanovic se k rodině chovali slušně, snad jen jednou se vyskytl případ, kdy jedna ze starších obyvatelek narážela na jejich německý původ.

RODINNÁ SETKÁNÍ ZA VÁLKY

Písemný kontakt udržovala rodina s Czesch Oma, ta rodinu v Trojanovicích i několikrát navštívila. Během války se Liselotte vydala na jednu návštěvu příbuzných do Leskovce, to bylo také naposledy, co se viděla s dědečkem Bertholdem Lipschitzem a tetou Hertou Lipschitzovou.

Dědeček byl krátce po jejich setkání deportován do Terezína, kde roku 1943 zemřel. Osud tety Herty je stále zahalen tajemstvím, rodině se nikdy nepodařilo dopátrat, kde skončila.

Obzvláště zajímavé bylo jedno válečné setkání rodiny, které se odehrálo v Trojanovicích. Je to ukázkový příklad různorodosti osudů členů rodiny.

Richard, bratr matky Hedwig a strýček Liselotte, musel narukovat k Wehrmachtu. Jednou přijel z fronty ve vojenské uniformě za rodinou do Trojanovic. V jedné místnosti se tak sešli příslušník Wehrmachtu, manželé Trubačovi – ona Němka, on Čech, manželé Lipschitzovi – ona německá katolička, on Žid. Dále také sestra Bohuše Trubače s manželem, oba zakládající členové Komunistické strany Československa. Takové setkání uprostřed války zní spíše jako fikce než reálná událost.

Manželé Židovi (Zdroj: Židovská obec Olomouc)

POSLEDNÍ ROK VÁLKY

Liselotte ukončila v roce 1944 základní docházku a nastoupila do učení na pánskou krejčovou. V září stejného roku obdržel její otec povolávací rozkaz a v lednu 1945 byl z Hagibor Platzu v Praze transportován do Terezína.

Krátce před jeho odtransportováním se v Praze ocitla i Liselotte s matkou, která musela podstoupit překontrolování z důvodu smíšeného manželství. I přes zákaz se jim podařilo se s otcem před jeho odjezdem na malou chvíli sejit.

Ke konci války už od otce nedostávaly žádné zprávy a neměly o něm žádné informace.

ŠŤASTNÉ SHLEDÁNÍ

15. května 1945 šla Liselotte od krejčího a bylo jí oznámeno, že se její otec vrátil domů. „Ty utíkej domů. Táta ti jde domů,“ oznámil jí kolemjdoucí mladík. Nastalo šťastné shledání. Stav otce byl ale děsivý. Byl velmi vyhublý a slabý, cestu z Terezína musel absolvovat téměř celou pěšky. Jeho váha byla čtyřicet pět kilo.

Za oficiální konec války v Evropě považujeme 8. květen 1945, kdy vešla v platnost německá kapitulace.

ODSUN

Již v červnu roku 1945 se mezi lidmi špítalo o odsunu Němců. Arthur Lipschitz se švagrem Bohumilem Trubačem se vydali do Leskovce a Rázové řešit situaci německých příbuzných. Původním plánem bylo zachránit před odsunem vícero příbuzných, situace to však nedovolila a snažili se tedy alespoň o záchranu Czesch Oma. Ta během války vystupovala protinacisticky. Údajně byla jediná, kdo v Rázové ve volbách nevolil Henleina. Podporovala také dívky z Ukrajiny, Polska a Ruska, které byly nasazeny na nucené práce k místním zemědělcům.

Tyto snahy však byly neúspěšné. Nikdo nedokázal pochopit, že Žid, který si prošel hrůzami Terezína, se zastával Němců.

Před odsunem museli Němci odevzdat rádia a platila pro ně přísná pravidla (nesměli v noci svítit, měli zákaz nočního vycházení...). V roce 1946 byly Czesch Oma i tety z matčiny strany odsunuty.

S nespravedlností a neúspěchem se setkal Arthur Lipschitz také při pokusu o navrácení majetku po rodičích. Stal se sice na základě rozhodnutí soudu oprávněným dědicem, avšak žádný majetek mu navrácen nikdy nebyl. Spravedlnosti se nikdy nedočkala ani jeho dcera Liselotte.

Liselotte s rodiči sice odsun nečekal, jenže ani to neznamenalo, že je po všem. Přestože byli manželé Lipschitzovi občané Protektorátu Čechy a Morava, potíže se státním občanstvím je provázely ještě dva roky po válce.

Kvůli problémům s prokázáním občanství neobdržela Liselotte v prvním roce rodinné školy v Opavě ani vysvědčení.

ŽIVOT LISELOTTE PO VÁLCE NÁVRAT DO LESKOVCE NAD MORAVICÍ

Rodina se vrátila zpět. Koupili dům po jedné z matčinych sester, který jim byl již dříve zabaven. Návrat byl motivován především poutem rodičů k vesnici jejich dětství a také pocitem zodpovědnosti za zachování soudržnosti rodiny na místě jejího původu.

Otec, matka a dcera byli pospolu. Liselotte v letech 1945/1946 absolvovala jednorozční učební kurz v Horním Benešově. Její další studium proběhlo již na zmíněné rodinné škole v Opavě.

ŽIVOT PO ROCE 1953

Roku 1953 započala Liselotte Židová studium medicíny v Olomouci. Odpropagovala v roce 1959, mezitím se seznámila s Ladislavem Židem, za kterého se v roce 1955 provdala. Stali se rodiči tří dětí.

Liselotte Židová se začala také politicky angažovat, vstoupila do KSČ s přesvědčením, že dělá správný krok a jde vstříc lepší budoucnosti pro tehdejší společnost. Svůj postoj začala přehodnocovat. S manželem se zapojili do obrodného procesu. V roce 1968 ze strany vystoupili a skončili s komunismem. To mělo dopad jak na ně, tak i na jejich děti.

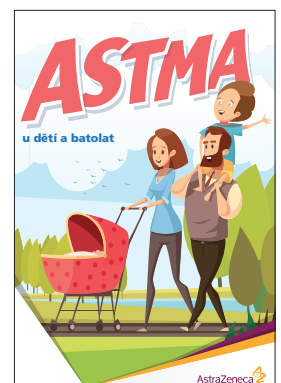
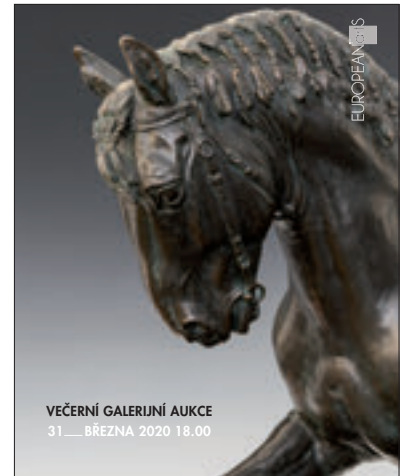
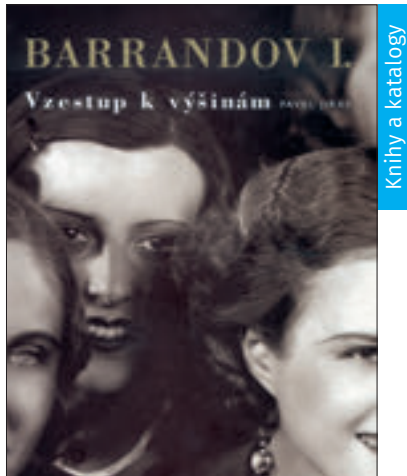
Liselotte Židová se celý svůj profesní život věnovala patologii v Ústavu patologie v Olomouci. Pracovala tam 33 let.

Lisolette Židová, 2009
(Zdroj: Paměť národa)

Naše studio tvoří nejen grafici, ale i DTP specialisté pro předtiskovou přípravu. Dáváme si záležet na kreativitě a nápadu, který je posléze vizualizován v našich grafických výstupech.

Nabízíme profesionalitu, spolehlivost, osobní přístup i rozumné ceny.

OTEVŘETE DVEŘE
NEJVYŠŠÍ CENĚ
ZA VAŠI NEMOVITOST

Odhad nemovitosti zdarma
Dědické řízení

+420 724 144 844

jana@janasmidovareality.cz

www.janasmidovareality.cz